

Mokslo Lietuva

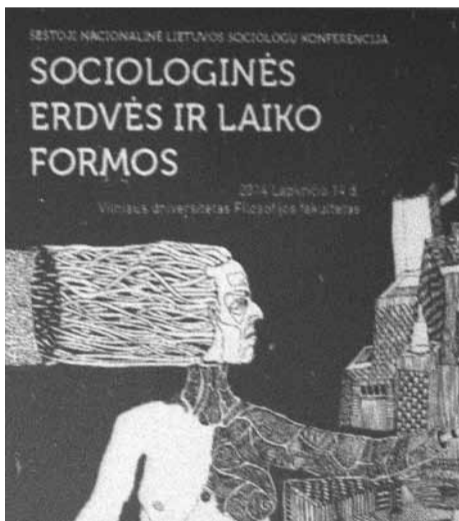
Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 20 (530)

MOKSLO RENGINIAI

6-OJI LIETUVOS SOCIOLOGŲ KONFERENCIJA: apie erdvę ir laiką, visuomenės struktūros pokyčius ir (ne)sovietinį žmogų

Konferencijos simbolika

Viename populiariame vadovėlyje sociologas buvo apibūdintas kaip žmogus, vėlyvą vakarą vaikščiojantis tuščia gatve ir bandantis tyrinėti čia gyvenančią bendruomenę. Pro daugumos abejose gatvės pusėse stovinčių namų langus sklinda blausi šviesa, tačiau jie užtraukti nepermatomomis užuolaidomis. Tyrėjas stebi namų aplinką, domisi už tų užuolaidų kartkartėmis sušmėžuojančiais šešėliais, analizuoja jo ausis pasiekiančius garsus, užkalbina atsitiktinai sutiktą vienišą praeivį.

Dabartinė visuomenė sociologą suvokia kaip įvairiausių apklausų rengėją, aiškinantį, kurių „politinių partijų“ (vertinant dabartinę Lietuvos tikrovę šiuos žodžius sunku rašyti be kabučių) atstovai turi geriausias galimybes tapti parlamento ir savivaldybių institucijų tarybų nariais, kurie visuomenės veikėjai yra populiariausi arba

laikomi geriausiai atstovaujančiais tautą. Apklausų organizatoriai bando įtikinti, kaip pasikeistų Seimo sudėtis, jeigu rinkimai įvyktų ateinančių sekmadienį, tuo tarpu spontaniškai kylančių diskusijų dalyviai dažniausiai teigia, kad vadinaujamųjų prognozių turinys yra ne išsamių tyrimų rezultatų apžvalga, o gryniausia propaganda, už kurios sleidimą tyrėjams užmokėta.

Kai kartą tokios apklausos rezultatų komentatoriaus paklausė, kodėl į partijų populiarumo „reitingų“ tyrimus visai neįtrauktą Pirmojoje Respublikoje (1918-1940) didžiausią įtaką turėjusi, o Lietuvą okupavus labiausiai nukentėjusi Tautininkų sąjunga, agentūros atstovas paaiškino, kad ši sąjunga paprasčiausiai nebuvo įrašyta apklausos užsakovo pateiktame sąraše. Kai tiriant visuomeninių organizacijų svarbą buvo nepamiršta rašytojo Juozo Tumo-Vaižganto ir miškininko profesoriaus Povilo Matulionio įkurta Lietuvai pagražinti draugija, apklausos rengėjai net nenutrausdami prisipažino, kad apie tokią draugiją išvis nėra net girdėję.

Pastarosiomis dienomis įvairios žiniasklaidos priemonės net su pasigardžiovimu aptarinėjo, ar turėjo teisę valstybės Prezidentė įvardinti dabartinę Rusijos užsienio politiką kaip teroristinę. Esą ar ji atsiklausė rinkėjų, ar ji išreiškė „visų Lietuvos žmonių“ požiūrį į šią valstybę, ar tik savo asmeninę subjektyvią nuomonę? Tarsi jų atstovai nebūtų nieko girdėję apie prieš kelerius metus atplėštą Gruzijos dalį, apie išpuolius prieš kitas kaimynines valstybes, kuriančias savarankišką ūkinę ir sociokultūrinę raidos strategiją, apie atvirą agresiją prieš Ukrainą. Jų komentatoriai vaizdavo kalbančius „visos liaudies“ vardu, įrodinėjo, kaip Prezidentės žodžiai esą kenkia Lietuvos verslininkams, ir net bandė įpiršti mintį, neva Prezidentė kalba impulsyviai ir jau ne kartą vadovaujasi tik emocijomis. Taigi suprask, kad ji nesuvokia, apie

ką kalba, neapgalvoja tokių vertinimų pasekmių ekonomikai, erzina galingąjį „kaimyną“. Girdi, vertėjo pasitarti, pasidomėti rinkėjų nuomone, atsisakyti aštrios „retorikos“ arba siūlyti, kad panašius vertinimus išsakytų didžiųjų ES valstybių veikėjai. Bet labiausiai komentatoriams užkliuvo Prezidentės ne kartą atvirai išsakytas kritiškas tų „didžiųjų veikėjų“ vertinimas. Prezidentei patarta labiau domėtis diplomatija.

Žinoma, tokių komentatorių įkarštį turėtų atvėsinoti neseniai Jungtinėse Tautose jau aptartas pasiūlymas pradėti tarptautinį Šiaurės Korėjos valdančiosios chuntos teismą už nusikaltimus žmoniškumui. Būtent Šiaurės Korėjoje negalima išsakyti savo nuomonės, jeigu ji nors kiek neatitinka valdančiųjų nustatytų piliečių elgsenos ribų. Tačiau demokratinės pasaulio jėgos turi ne tik piktnis ir protestuoti dėl šioje šalyje kasdien daromų šurpių nusikaltimų, bet ir nedelsiant sustabdyti valstybės vardu dangstomą nusikalstamą veiklą. Operatyvus nusikaltėlių nušalinimas nuo valdžios ir jų perdavimas tarptautiniam teismui turi vykti nežiūrint, ar kalba eitų apie kokio nors mafijos sindikato užvaldytą mažą šalį, ar milžinišką (pagal plotą ir pagal gyventojų skaičių) valstybę, kuri tarptautinės bendruomenės perspėjimus bando traktuoti kaip kišimąsi į jų „vidaus reikalus“. Beje, masinės propagandos ar vadinamojo „smegenų plovimo“ apdorotų masių nuomonę modernioji sociologija yra įvardijusi gana aiškiai ir taikliai.

6-osios konferencijos dalyvius pasveikino Vilniaus universiteto Sociologijos katedros vedėjas Arūnas Poviliūnas ir Lietuvos sociologų draugijai vadovavusi prof. Aušra Maslauskaitė. Apdovanoti draugijos paskelbto darbų konkurso laimėtojai už smalsumą ir pasiryžimą imtis sudėtingų, „sunkiasvorių“ temų.

■ Nukelta į 2 p.

ŠIAME NUMERYJE

Lietuvos sociologų konferencijoje – apie erdvę ir laiką, visuomenės pokyčius ir (ne)sovietinį žmogų

● 1, 2 p.

Mokslo tarptautiškumo link. Vygintas Gontis – iš Bostono

● 2, 4 p.

Atsisveikinimas su akademiku Juru Požėla

● 3, 6 p.

Vytautas Kavolis ir Antanas Poška – apie Rytų ir Vakarų civilizacijas

● 4-7 p.

JAUNŲJŲ TYRĖJŲ PUSLAPIS:

ruoškimės jaunųjų mokslininkų forumui

● 7 p.

Oro taršos tyrimai Vilniuje

● 8 p.

ASMENYBĖS:

Juozo Vincento Danio-Daniliausko šimtmetis

Universiteto garbės nario vardas – JAV lietuvių veikėjui G. T. Murauskui

In memoriam Algirdui Garaliui

● 9-10 p.

Naujų knygų sutiktuvės: akademikas Eugenijus Jovaiša - apie aisčių raidą

● 11 p.

Lietuviški žvangučiai išėivijoje

● 12 p.

Konferencijos dalyvius pasveikino prof. Aušra Maslauskaitė, iki šios konferencijos vadovavusi Lietuvos sociologų draugijai

Prof. Vylius Leonavičius ir prof. Zenonas Norkus

6-OJI LIETUVOS SOCIOLOGŲ KONFERENCIJA: apie erdvę ir laiką, visuomenės struktūros pokyčius ir (ne)sovietinį žmogų

■ Atkelta iš 1 p.

Konferencijai numatyta kryptis – „Sociologinės erdvės ir laiko formos“ – leido pranešėjams pasirinkti ypač aktualias šiuolaikinės visuomenės pokyčių formavimosi temas. Ypač plačią laiko panoramą apžvelgė Vilniaus universiteto prof. Zenonas Norkus, pranešime „Besivejanti raida pasaulio sistemoje: pokomunistinės transformacijos lyginamoji diachroninė analizė“ priminęs apie motyvus, lėmusius kryžiuočių invaziją į tuometinę Didžiosios Lietuvos valstybės teritoriją, aptaręs carinės Rusijos agresyviosios ekspansijos tikslus ir pastarojo šimtmečio visuomenės pokyčius. Profesorius pabrėžė, kad niekas nesi-

brauna ten, kur žmonės gyvena blogiau, kur silpna ekonomika ir kur vyrauja valdančiųjų savivalė. Agresorius visada veržiasi ten, kur tikisi nemenko grobio.

Šiame pranešime išryškinti ne tik istoriniai visuomenės struktūros pokyčiai, bet ir pateikta šiuolaikiška centro ir periferijos perskyros traktuotė, aptartas besikeičiantis socialinių klasių vaidmuo, išryškinta vadinamojo „Amerikos standarto“ samprata. Remiantis Pasaulio banko ir Maddison-Project duomenų bazėmis palyginta Lietuvos, Estijos, Čekijos, Kroatijos ir kitų valstybių situacija pagal BVP vienam gyventojui ir kitus rodiklius.

Profesorius Z. Norkus yra vienas iš produktyviausių Lietuvos sociologų.

Pranešėja prof. Ainė Ramonaitė

6-osios nacionalinės sociologų konferencijos dalyviai

Diskutuoja prof. Arūnas Poviliūnas ir akad., prof. Arvydas V. Matulionis

Užtenka priminti didžiulį susidomėjimą sukėlusią jo monografiją „Kokia demokratija, koks kapitalizmas“ (2008), netrukus po to pasirodžiusią knygą „Nepasiskelbusioji imperija: Lietuvos Didžioji Kunigaikštija lyginamosios istorinės imperijų sociologijos požiūriu“ (2009) ir šiemet išleistą kapitalinį veikalą „Du nepriklausomybės dešimtmečiai“ (2014). Apžvelgdamas pastarąją monografiją, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Vylius Leonavičius pažymėjo, kad Z. Norkus plėtoja ankstesnėse knygose išdėstytus istorinės sociologijos tyrinėjimus apie Rytų ir Vidurio Europos valstybių kelią iš komunizmo į kapitalizmą. Jis akcentavo tarpdisciplininę monografijos pobūdį, pabrėždamas, kad ji apima „sociologijos, istorijos, ekonomikos, demografijos, statistikos ir politologijos perspektyvas bei gausius empirinius šių disciplinų duomenis.“

Išsamia gausių šaltinių analizė ir

originaliomis įžvalgomis buvo pagrįstas VU prof. Algimanto Valantiejaus pranešimas „Erdvės ir laiko problema sociologijos istorijoje. Fenomenologiniai parametrai“. Pastaraisiais metais atliktų tyrimų duomenys nuodugnai aptarti Ainės Ramonaitės ir Jūratės Kavaliauskaitės pranešime „Ką reiškia būti (ne)sovietiniu žmogumi“. Kadangi praėjo beveik ketvirtis amžiaus nuo Lietuvai primesto totalitarinio režimo žlugimo, dabartiniams sociologijos studentams jau reikia vis daugiau pastangų, norint suvokti vadinamąją sovietinę tikrovę, vyresniesiems dar giliai įsirežiusią į atmintį. Ko gero, dar sudėtingesnės jiems atrodo tokios sąvokos, kaip „blatas“, „deficitas“, plataus vartojimo prekių (automobilių, baldų, šaldytuvų, kilimų, netgi patalynės komplektų ir rankšluosčių) skirstymas pagal sovietinių profsąjungų „talonus“.

Konferencijoje nestigo ir pranešimų, nagrinėjančių naujausias šiuola-

kinio socio problema: visuomenės stratifikacijos pokyčius (A.V. Matulionis), žiniasklaidos ir informacinių technologijų poveikį (G. Žvaliauskas), šeimos narių santykių transformacijas (šiai tematikai skirta speciali sekcija), urbanizuotos erdvės poveikį asmenybei ir kt. Mokslininkų auditorijos dėmesį ypač patraukė tokia tema, kaip „Akademinės institucijos projektai biurokratinės ir pobiurokratinės epochų sandūroje“ (G. Rapolienė ir A. Jakubė). Apie šios temos aktualumą liudija ir vis išsipliekiančios diskusijos viešojoje erdvėje. Pavyzdžiui, ką tik paskelbtas ir jau keliuose šaltiniuose perspausdintas prof. Alvydo Jokubausko straipsnis „Universitetas be dvasios, bet su vadyba“. Sociologų draugijos žodis, aptariant mokslo ir studijų vaidmenį ugdant visuomenę, turėtų būti gana gerai girdimas.

Teksto ir nuotraukų autorius -
Jonas Jasaitis („Mokslo Lietuva“)

„Mokslo Lietuvai“ – specialiai iš Bostono

ARČIAU EKONOFIZIKOS IŠTAKŲ

Vyngintas GONTIS

Lapkričio 9 d. pagaliau išsiruošiau į beveik metų trukmės stažuotę Bostono universiteto Polimerų studijų centre, kuriam vadovauja vienas iš labiausiai cituojamų fizikų – profesorius H. E. Stanley. Šią galimybę man suteikė Baltijos-Amerikos Laisvės fondo parama. Prof. H.E. Stanley pagrįstai yra laikomas sąvokos „ekonofizika“ (Econophysics) autoriumi, nes būtent jo dėka prieš 20 metų susiformavusi statistinės fizikos tyrimų kryptis, siekianti naujai pažvelgti į ekonominius procesus ir pirmiausiai į sudėtingas finansų procesus, gavo ir

savarankišką pavadinimą. Naujoji tyrimų kryptis vystosi ypatingai sparčiai ir jau išėjo už jos iniciatorių sumanytų rėmų. Kiti socialiniai mokslai ir net visa kita gyvoji gamta tampa statistinės fizikos metodų taikymo lauku. Galima drąsiai teigti, kad pati statistinė fizika, kaip seniai susiformavusi disciplina, įgauna visai naujas formas.

Vilniaus universiteto Teorinės fizikos ir astronomijos instituto Vyksmų ir sandarų teorijos skyriuje pradėjome domėtis ekonofizika ir skelbti mokslines publikacijas prieš gerus 10 metų. Per tą laikotarpį galima sakyti išarėme ir visai nemenką lietuvišką vagą. Dirbame kryptingai ir todėl visi naujesni darbai remiasi anksčiau atliktais. Formuojasi pakankamai naujas ir originalus požiūris į finansinių procesų svyravimus lemiančius procesus.

Vis dėlto atliktų darbų cituojamumo lygis, mūsų nuomone, auga nepakankamai sparčiai. Priežasčių toli ieškoti nereikia, nes jos yra išnagrinėtos pačių ekonofizikų ir gerai žinomos. Cituojamumas ir pripažinimas atsiranda tik tada, kai mokslinės grupės susieja savo veiklą su darbais, atliekamais svarbiausiuose tos srities centruose ir

Čia dirba stažuotojai ir studentai. V. Gončio nuotr.

■ Nukelta į 4 p.

REDAKTORIAUS SKILTIS

NUO AŠTUONIŲ IKI PENKIŲ

Dirbančius žmones kažkas gal pusiau juokais, o gal ir visai rimtai suskirstė į tris kategorijas: „profesionalus“, „mėgėjus“ ir priklausančius „8 – 5(17) valandos“ grupei. Kadangi pastarosios atstovai vis agresyviau veržiasi į akademinę bendruomenę, ją ir aptarkime.

Nors jai priskirtini individai, be abejo, yra skirtingi, tačiau absoliučią jų daugumą vienija labai ryškūs bendrieji bruožai. Jie nemėgsta permainingų, nekonstruoja kūrybinių sprendimų ir net nesuvokia, ką reiškia pašaukimas. Jie nerado, o neretai net ir nebandė ieškoti savo kelio. Gal kažkada ir buvo pastebėję talento pradmenis, bet jo ugdydami neskyrė dėmesio.

Metams bėgant, liko tik monotonija, o vienintelis motyvas, skatinantis ir toliau tęsti veiklą, neteikiančią jokio vidinio pasitenkinimo, liko alga. Čia, žinoma, kalbame ne apie tuos, kurie kasdien šluoja kiemą ar vežioja dėžes sandėliuose ir prekybos centruose. Ne apie tuos, kurie stovi prie staklių ar sėdi prie kasos aparatų. Šio rašinio objektas – tarnautojai, beje, labai nemėgstantys šio žodžio. Save jie mieliau vadina valdininkais. Tačiau kaip ir daugumos darbininkų, taip ir jų vienintelis stimulas, skatinantis greičiau prisitaikyti prie šių dienų aplinkos, yra susijęs su galimybe gauti didesnę atlyginimą. Net aukštesnė pozicija, paprastai lemianti ir didesnę įtaką, daliai šios grupės žmonių nėra stipri paskata, nes aukštesnės pareigos, kaip taisyklė, susijusios ir su didesne atsakomybe, o būtent jos tokie žmonės labiausiai vengia. Į darbą jie ateina griežtai nustatytu laiku ne todėl, kad tas darbas ar bendradarbių kolektyvas juos trauktų, o todėl, kad būtų laikomi stropiais ir išmanančiais veiklos subtilybėmis. Tačiau, pavyzdžiui, jei jų paprasčiausiai pasibaigus nustatytoms valandoms, kyla nepasitenkinimas. Net pažadas mokėti už viršvalandžius ne visada padeda. Darbo kokybė akivaizdžiai krinta, nors jie ir stengtųsi to neparodyti. Beje, jų veiklos kokybė niekada ir nebūna aukšta. Juk jiems, jei leidžia aplinkybės, svarbu tik „atsėdėti“ tas aštuonias valandas.

Geometrinės progresijos greičiu šios kategorijos asmenys dauginasi valdymo institucijose, įvairiausiose kontrolės įstaigose, projektų priežiūros organizacijose. Naivu tikėtis, kad jie atsižvelgs į skubančio kliento prašymą, kad patars, kaip paspartinti problemas sprendimą ar pasiūlysi efektyvesnę išėitį. Tegu vaikšto tas skubantis, nors ir šauniaisiomis idėjomis nešinas interesantas, nesvarbu, kas jis bebūtų: mokslininkas, verslą pradedantis arba sumanęs jį plėsti žmogus, menininkas ar nevyriausybinės organizacijos vadovas. Tegu susipranta, kad valdininko atlyginimas – nepakankamas (ir kas nenorėtų gauti daugiau), tegu suranda netilpų būdą kaip jį paskatinti. Tik tenebando pasiskųsti žiniasklaidai ar kažkam, sėdinčiam aukščiausiai: parodysi tokį išradimą, neigdami akivaizdžius faktus apie vilkinimą ar korupciją, kad net stebėsitės, iš kur atsirado tiek energijos, kurią buvo galima panaudoti pozityviai veiklai.

Darbdaviai tikisi, kad tokiais žmonėmis galima pasitikėti, tačiau akylesni netrunka pastebėti, kad „8 – 17“ grupės atstovai niekada nebūna lojalūs kompanijai. Jei kas nors pasiūlys didesnę algą, priedus ar kitas materialines paskatas, jie pereis nedvejojami. Jie niekada „nepersistengs“, nelis į akis, siūlydami iniciatyvas, kurių įgyvendinimas išspręstų seniai išpypkusių problemą ar atvertų efektyvesnės veiklos galimybes. Dalis darbdavių mėgsta tuos „niekur nesikišančius“, nes yra įsitikinę, kad siūlyti permainas gali tik jie patys arba jų paskirti aukščiausi vadybininkai. Mėgsta juos dar ir todėl, kad šie visada pritaris viršininkams, viešai juos pagirs, prisakys pompastiškų komplimentų, nors netiki tuo, ką sako, o už akių net pasityčioja.

Ar „8-17 grupės“ individai bent jaučiasi patenkinti savo dabartine padėtimi? Ar jie galėtų pasakyti, kad yra laimingi? Tokie klausimai jiems yra patys sudėtingiausi ir nemalonieniai. Kaip gali jaustis laimingas, jei visą gyvenimą praleidai nagrinėdamas klausimus, kurie tau pačiam visai neįdomūs ir nesvarbūs? Pasitenkinimą teikia nebent turima

įtaka ir galia, bet lydi nuolatinė baimė, kad valdžios gali bet kuriuo momentu netekti, kai atsiras kitas, kurį tavo išliaupsintas „bosas“ pasirinks gal tik todėl, kad nebesi toks, koks buvai prieš dvidešimt metų. Todėl kuo toliau, tuo labiau šikibęs laikaisi turimo posto ar tykai patogaus momento, kad užimtum ką tik priversto pasitraukti viršininko vietą arba net prisidėtum jį išspiriant. Pavydas ir intrigos – nuolatiniai tokio gyvenimo palydovai, tik neteikiantys laimės. Vertės pajautimą didina nebent kilimas karjeros laiptais, nauji postai, nors apie jų tikrąją prasmę net nenučiuoki. Kažkada šios grupės atstovus gerai žinomas publicistas Virgilijus Čepaitis labai vaizdžiai yra pavadinęs „kamščiais“. Kol tokio kamščio nepašalinsi, jokios pažangos nebus.

Daugelis iš Jūsų pasakys, kad šios grupės žmonių daugėja universitetuose ir mokslo centruose. Ir ne tik techninėse ar administracinėse tarnybose. Juose sutinkame ir tarp įgijusių mokslo laipsnius ir vardus, tarp sparčiai darančių karjerą. Vidutinybės, vis dažniau tampančios svarbių padalininių vadais, stabdo bet kurį pažangos siekį. Labai taikliai šią situaciją ką tik plačiai paskelbtame straipsnyje „Universitetas – be dvasios, bet su vadyba“ apibūdino Vilniaus universiteto prof. Alvydas Jokubaitis.

Prieš gerą savaitę teko dalyvauti seminare, kuriame buvo nagrinėjama, kaip užpildyti projektų paraiškas. Pilnutėlė salė klausėsi, kaip pranešėja stropaus apskaitininko maniera daugiau kaip dvi valandas dėstė ilgiausios paraiškos pildymo subtilybėmis. Ji išsamiai nagrinėjo, kiek eilučių turėtų būti atitinkamoje grafoje, vis primindama, kad „sistema“ automatiškai nutrauks frazę arba ištrins visą paraiškos skyrių, jei pamiršite laikas nuo laiko paspausti kompiuterio mygtuką „Išsaugoti“. Išsamiai dėstė, koks svarbus dalykas yra „administracinė patikra“, tik šiek tiek primindama, kuo domėsis paraiškas vertinantys ekspertai. Nebuvo net užuominos apie tai, kurias temas tiesiog gyvybiškai būtina nagrinėti, kurių sprendimo laukia suinteresuoti verslininkai ir kitų visuomenės sluoksnių atstovai.

Sužinojus, kiek lėšų skirta šiai programai ir kokio finansavimo gali tikėtis atrinktų paraiškų autoriai, tapo aišku, kad laimingųjų bus tik kelios dešimtys. O salėje sėdėjo gerokai daugiau nei du šimtai pasirengusių teikti paraiškas. Užkalbinus gana veržlaus universiteto atstovus, paaiškėjo, kad vien jie rengiasi teikti keliasdešimt paraiškų. Tai kam tada bus teikiama pirmenybė? A tiems, kurie pagal paraiškos formos sudarytojų reikalavimus tiksliausiai užpildys visus skyrius ir grafą, ar tiems, kurių temos yra pačios aktualiausios, o siūlomi sprendimai, jei pavyktų gauti paramą jų įgyvendinimui, labiausiai paspartintų valstybės ūkio pažangą? Kadangi lemiamus sprendimus priims „8-17“ grupės atstovai, naivu tikėtis, kad kas nors rimtai domėsis idėjų verte ir prognozuojamu efektu.

Šiuolaikinėje visuomenėje ypač pabrėžiama tarpinstitucinių junginių – tinklų svarba. Neveltui vis dažniau naudojama tinklaveiklos visuomenės sąvoka. Tyrėjai viliasi, kad naujasis tinklas padės surasti tinkamiausius partnerius, koordinuoti tyrimus, efektyviausiai panaudoti turimą aparatūrą ir t. t. Tačiau nespėjus net apsidairyti prasideda visai kita, atseit, vadybinė tinklo veikla: kuriamas jo sekretoriatas, rengiamas reglamentas, formuojamos „darbo grupės“ veiklos taisyklės sukurti. Greitai paaiškėja, kad reikalavimai kiekvienam naujam paraiškų kvietimui keičiami ir papildomi, kad jau gautas naujas tinklą administruojančios institucijos vadovo įsakymas, patvirtintas naujas reglamentas, atsirado papildomos besąlygiškai būtinų užpildyti dokumentų formos. Ir sėdi tada būsimųjų potencialių tyrėjų komandos, studijuodamos tuos kilometrinius reglamentus ir taisykles, ieškosi vadybininkų, jau įgudusių greičiau perprasti biurokratiškus žaidimų taisykles, o gal net išbandžiusių kelius, kurie, nors ir nesurašyti taisyklėse, bet gali sąlygoti paraiškų sėkmę. Ir tada jau sunku atskirti, kur yra tikroji mokslo vadyba, o kur tik tos „vadybos vadyba“. Jei atmetė jūsų paraišką, šiuokštu, nemandykite ieškoti paaiškinimo, nes „8-17“ grupės atstovai atkirs, kad ne jų pareiga jus konsultuoti. Su aiškia ironijos gaidelė palinkės teikti paraišką kitamet.

Kada galėsime atsikratyti apie mokslo perspektyvas nemaž nesusingaudančių „vadybininkų“, ir atsigręšime į svarbiausias valstybės raidos problemas? Kada suprasime, kad svarbu problema ne tik įvardinti, bet ir ugdyti tarpinstitucines tyrėjų komandas savoje valstybėje? Kada sutelksime valstybės išteklius, kad tos problemos būtų sprendžiamos, negramzdinant jų į pseudo reglamentų ir procedūrų liūną?

IN MEMORIAM

AKADEMIKAS JURAS POŽELA

(1925 12 05 – 2014 11 20)

Akademikas Juras Požela

Lapkričio 20 d., eidamas 89-uosius metus, mirė vienas iškiliausių Lietuvos fizikų, kietojo kūno plazmos ir puslaidininkų karštųjų elektronų fizikos mokyklos Lietuvoje kūrėjas, Puslaidininkų fizikos instituto įkūrėjas ir ilgametis jo direktorius, buvęs Lietuvos mokslų akademijos prezidentas, visuomenės veikėjas, Lietuvos, Rusijos ir Europos akademijų akademikas, profesorius, habilituotas daktaras Juras Požela.

J. Poželos kaip mokslininko kelias prasidėjo, baigus Maskvos universiteto fizikos fakultetą ir Leningrado Puslaidininkų instituto aspirantūrą. 1956 m. jis apgynė fizikos ir matematikos mokslų kandidato disertaciją Leningrado universitete, o 1964 m. – fizikos ir matematikos mokslų daktaro disertaciją A. Jofės fizikos ir technikos institute. Nuo 1993 m. – habilituotas daktaras.

Nuo 1956 m. J. Požela dirbo Lietuvos mokslų akademijos institute. 1967 m. jis inicijavo Puslaidininkų fizikos instituto įkūrimą ir 1967–1985 m. buvo šio instituto direktorius. Pastaruoju metu buvo Fizinių ir technologijos mokslų centro Terahercų elektronikos laboratorijos vadovas. 1972–1984 m. jis dirbo Lietuvos mokslų akademijos viceprezidentu, o nuo 1984 iki 1992 m. – prezidentu. Nuo 1992 m. – Tarptautinio mokslinės kultūros centro Pasaulio laboratorijos Lietuvos skyriaus prezidentas.

Akademikas Juras Požela aktyviai dalyvavo atkurtos Lietuvos valstybės politiniame gyvenime. 1989 m., būdamas Aukščiausios Tarybos komisijos dėl 1939 m. Vokietijos–SSRS sutarčių ir jų pasekmių tyrimo pirmininku, jis daug prisidėjo prie Molotovo–Ribentropo pakto protokolų pasmerkimo ir vadinamojo Lietuvos įstojimo į SSRS aktų paskelbimo neteisėtai. 1992–1996 m. buvo Lietuvos Respublikos Seimo narys.

Akademiko J. Poželos mokslinių tyrimų sritys: spartieji elektroniniai procesai puslaidininkuose, karštieji elektronai, plazminiai reiškiniai ir elektros srovės nestabilumai, greitaveikiai tranzistoriai. Tiriant puslaidininkų savybes nevienalyčiuose elektriniuose laukuose J. Požela kartu su bendraautoriais nustatė anksčiau nežinomą elektrovaros jėgos ir elektrinio laidumo asimetrijos atsiradimo reiškinį vienalyčiame izotropiniame puslaidininkyje. Šis atradimas 1977 m. birželio 2 d. užregistruotas SSRS Ministrų Tarybos Valstybiniame išradimų ir atradimų reikalų komitete. Tai buvo pirmasis mokslinis atradimas Lietuvoje, įrašytas į atradimų rejestrą.

Tirdamas plazmos ir srovės nestabilumus puslaidininkuose J. Požela su bendradarbiais aptiko daug naujų ir praktikai labai reikšmingų reiškinų. Už naujos klasės puslaidininkinių prietaisų – grūtinųjų lėkių diodų – sukūrimą bei superaukšto dažnio elektromagnetinių virpesių generacijos ir stiprinimo teorinius ir eksperimentinius tyrimus akademikui J. Poželai 1978 m. paskirta tuometinė Lenino premija, o už puslaidininkinių magnetiniu lauku valdomų prietaisų fizikinių pagrindų tyrimus, projektavimą ir serijinės gamybos organizavimą 1988 m. suteikta TSRS Valstybinė premija. Akademikas J. Požela paskelbė per 400 mokslinių straipsnių, yra 9 monografijų autorius ir bendraautoris. Paruošė daugiau kaip 40 mokslo daktarų.

Juro Poželos mokslinė ir organizacinė veikla aukštai įvertinta Lietuvoje. 1965 m. suteiktas Lietuvos nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardas. Jam tris kartus paskirtos Lietuvos mokslo premijos: 1965 m. – už darbų ciklą „Karštieji

ARČIAU EKONOFIZIKOS IŠTAKŲ

■ Atkelta iš 3 p.

pradeda skelbti bendras tarptautines publikacijas. Tai reiškia, kad mokslinis tyrimas gali būti tinkamai pastebėtas ir įvertintas, jei jis yra glaudžiais ryšiais susietas su didžiausią įtaką darančiais ir daugiausiai ryšių turinčiais centrais. Čia ir yra visa Lietuvos mokslo tarptautiškumo svarbos esmė. Kol tokių ryšių nesukursime, tol mūsų darbai neatras tinkamos vietos bendrame pasaulio mokslo kontekste.

Tokio supratimo apie Lietuvos mokslo tarptautiškumą vedinas ir ryžausi paskirti vienerius savo kūrybinės veiklos metus darbui Bostono universitete. Manau, kad ir kitiems kolegoms gali būti įdomu sužinoti mano išpučius, įgytus atsidūrus visai kitokioje mokslinėje aplinkoje, o pastebėjimai

gal bus naudingi, siekiant pagerinti atliekamų darbų efektyvumą.

JAV lankausi jau tikriausiai ketvirtą kartą. Pati gyvenamoji aplinka, Bostone nors ir kažkiek skiriasi nuo kitų miestų, bet vis tiek yra giliai amerikietiška. Mane ši šalis pirmiausiai veikia savo kontrastais ir čia gyvenančių žmonių įvairove. Amerikiečiai skiriasi ne tik savo išvaizda, elgesio manieromis, bet ir labai ryškiais socialinės bei ekonominės padėties skirtumais. Kita vertus, čia tvyro ir kažkokia bendrumo dvasia, sakyčiau, net ypatingos tolerancijos atmosfera, nulemta būtinybės sugyventi tokioje daugialypėje visuomenėje. Tai labai padeda greičiau apsiprasti su aplinka, ir atsikratyti abejonių, ar pavyks lengvai pritaikyti ir būti priimtami. Manau, kad tai ir yra svarbiausia amerikietiškos

aplinkos esmė, leidžianti visiems čia jaustis laisvai.

Bostono universiteto aplinka nelabai daug skiriasi nuo aplinkos gatvėje, nes čia visi minėti kontrastai taip pat matomi. Gal tik jaunimo koncentracija universitete truputį didesnė, nors tikrai labai jaučiasi, kad Bostonas yra universitetų miestas, o visuomenės amžiaus sudėtis ryškiau pasikeičia, tik nutolus nuo universitetinio miesto centro. Žaliosios linijos tramvajus, vežantis į fizikos fakultetą, visada pilnas jaunimo, sakyčiau labai žaismingai žiūrinčio į viską, kas vyksta aplink.

Kadangi atvykau dirbti mokslinio darbo, tiesioginių kontaktų su studijuojančiu jaunimu tikriausiai neturėsiu, stebiu juos tik iš šalies. Mane labiau domina, kaip organizuojamas mokslinis darbas pačiame Polimerų studijų centre. Prof. H.E. Stanley pasitiko labai šiltai, kaip senas geras draugas, nors buvau matęs jį tik mokslinėse konferencijose, ir gal net nebuvau jam asmeniškai pristatęs. Manau, kad tai yra toks nuširdusio bendravimo stilius su visais, susiformavęs per ilgą bendravimo su žmonėmis iš viso pasaulio patirtį. Iš savo kolegų kroatų B. Podobnik sužinojau, kad prof. Stanley yra praktiškai vienintelis pastovus etatinis profesorius Polimerų studijų centre, o visi kiti arba dirba laikinose projektuose arba yra tik kuriam laikui atvykę, gavę finansavimą iš įvairių rėmimo fondų.

Atlikdamas formaliąsias Bostono universiteto stažuotojo procedūras, netrunku suvokti, kad visas universitetas veikia beveik kaip virtuali organizacija,

Dr. V. Gontis su Bostono universiteto Polimerų studijų centro profesoriumi H. E. Stanley

nes labai didelę jo dalį sudaro taip vadinami tarptautiniai studentai ir tyrėjai, kuriuos kuruoja ir prižiūri tam skirta universiteto agentūra. Taigi, bene garsiausias pasaulio ekonofizikos centras praktiškai yra virtuali organizacija, besiremianti čia nuolat atvykstančiais pasaulio mokslininkais. Apsilankiusių mokslininkų sąrašas toks ilgas, kad tikriausiai neapsiriksiu teigdamas, jog savo laiku čia buvo atvykę beveik visi prie ekonofizikos vystymosi ryškiau prisidėję mokslininkai ir beveik visi yra parengę bendrų publikacijų su prof. Stanley.

Štai šiame virtualiame ekonofizikos lopšyje ir ketinu ieškoti didesnio Lietuvoje atliekamų darbų pripažinimo. Asmeniškai neturiu abejonių, kad ekonofizikų darbai vaidins svarbų vaidmenį toliau plėtojant statistinę fiziką, kaip labai reikšmingą ir savarakišką fizikos discipliną. Būtų gražu, kad Lietuvoje taip pat galėtume jaustis kompetentingi šioje sparčiai besivystančioje srityje. Plačiau apie šio mokslo naujoves pateiksiu informacijos kituose savo rašiniuose.

Copley aikštės fragmentas. V. Gončio nuotr.

ESPERANTIŠKAS ANTANO POŠKOS FENOMENAS

Vytautas ŠILAS

Apie žymiausių XX a. Lietuvos keliautojų Antaną Pošką žino bene kiekvienas lietuvis. Šis žurnalistas, antropologas ir indų vedų vertėjas išgarsino didžioji kelionė į Indiją, publikacijos apie kelionę ir pačią Indiją. Tačiau derėtų žinoti, kad be esperanto kalbos žinojimo ir be užsienio esperantininkų talkos tokia A. Poškos kelionė nebūtų įvykusi, ir mes tikriausiai apie Indiją iš jo lūpų nieko nebūtume išgirdę. Turiningas Antano Poškos gyvenimas buvo glaudžiai susijęs su tarptautine esperanto kalba. Kaip ir kiti gimtojo Grybkelių kaimo gyventojai, jis galėjo likti paprastu valstiečiu ir nebūtų tapęs žymiu keliautoju. Susitikimas vaikystėje su esperanto buvo jam lemtingas. Tuomet jo pavardė dar buvo Paškevičius. Poška jis tapo grįžęs iš Indijos, susigražindamas savo senelio

turėtą pavardę. Pasaulio esperantininkai šio pasakojimo herojų pažįsta tik kaip Pošką. Taip jį vadinkime ir mes.

1913-aisiais, būdamas vos 10-ies, Antanėlis iš savo dėdės Antano Rudžio gavo lietuviškajame Seinų mieste išspausdintą žurnalisto Stasio Tijūnaičio „Tarptautinės kalbos vadovėlį“. Ganydamas avis, ėmė mokyti šios kalbos žodžių. Prsidėjo I Pasaulinis karas. 1917 m. kažkoks vokiečių žandaras, pastebėjęs vaiko rankose esperanto kalbos vadovėlį, prakalbo į jį esperantiškai. Vokietis davė jam Berlyno esperantininkų adresą. Šie atsiuntė jam prelatą Aleksandro Dambrausko-Jakšto ir kitų Kauno esperantininkų adresą. Prelatas jam tuoj pat atsakė. Taip prsidėjo Antano Poškos kelionės iš gimtojo kaimo. Kol kas tik laiškais.

Esperanto kalbos ėmė mokyti ir kiti kaimo gyventojai. Mokėsi ir buvęs knygnešias: 40-metis J. Steponavičius, 62-ųjų sulaukęs S. Povilonis, bet jiems ėmė priekaištauti klebonas A. Štonbergas. Toliau – dar gražiau. 1919 m. Saločiuose įsikūrė esperantininkų ratelis „Aūroro“ (Aušra) ir 16-metis Antanas Saločių miestelio parapijos namuose surengė pokalbį apie esperanto kalbą. Kai klebonas pareiškė, kad šią kalbą sukūrė žydas ir todėl katalikams nederėtų jos mokyti, Antanas replikavo: „O kokios tautybės buvo Jėzus?“ Tai sukėlė klebono sumišimą ir parapijiečių juoką. Vėliau jis klebonui parodė iš italų esperantininko pranciškonų vyskupo M. E. Garolfi gautą atvirlaiškį ir visai „nokautavo“ kleboną. 1920 m. rugsėjo mėnesį „Pavasario“ žurnale

pasirodė bene pirmoji, viena iš daugybės Lietuvoje ir užsienyje išspausdintų A. Poškos publikacijų „Kaip išmokti esperanto kalbą“. Jis rašė: „Mūsų kaimo jaunimui, trokštančiam šviesos, labai svarbu susipažinti bent su viena svetima kalba. <...> Žmonijos laimės Dievas dovanuoja pasauliui per genijų Zamenhofą lengvą tarptautinio susižinojimo kalbą Esperanto“.

1921 m. A. Poška persikėlė gyventi į Kauną. Esperantininkai padėjo jam rasti darbą. A. Poška lankėsi įvairiose esperantininkų sueigose, taip pat ir name (dabar – Rotušės a. 23), kuriame veikė Šv. Kazimiero draugija ir gyveno pirmoji esperanto kalbos vadovėlio lietuviams (1890 m., Tilžė) autorius Aleksandras Dambrauskas – Adomas Jakštas. Šio paskatintas jaunasis Antanas Poška 1922 m. apsilankė Veisiejuose ir užrašė gyventojų atsiminimus apie čia gyvenusį esperanto kalbos sumanytoją Lazarį Zamenhofą. Tuomet vakarinės gimnazijos trečios klasės mokinys A. Poška apklausė kelis senolius, kurie dar atsiminė tą „rusvabarzdį gydytoją“ Zamenhofą. Užrašė, kad šis savo pacientus pakalbėdavęs ir šiek tiek lietuviškai. Jo surinkta medžiaga A. Dambrauskas paskelbė spaudoje. Vėliau A. Poškos užrašytais atsiminimais yra pasinaudojęs ne vienas knygų apie Zamenhofą autorius. Tiesa, atsiminimuose pasitaikė chronologijos klaidų (senyvi žmonės painiojo metus), tačiau Zamenhofo biografai vėliau tas klaidas ištaisė.

Esperanto kalba – kelias, atveriantis daugybę kitų kelių. Mokant esperanto kalbą, lengva susirasti draugų visame

pasaulyje. Geriausia tai padaryti, dalyvaudant tarptautiniuose esperantininkų renginiuose. Kiekvienais metais (nuo 1905 m.), išskyrus I ir II Pasaulinius karus, vyksta pasauliniai esperantininkų kongresai, kuriuose dalyvauja žmonės iš daugybės skirtingų pasaulio šalių. A. Poška pirmą kartą dalyvavo Pasauliniame esperantininkų kongrese dalyvavo 1923 m., kuris buvo surengtas Vokietijoje, Niurnberge. Konstatuota, kad atvyko 4 963 dalyviai iš 43 šalių. Kongresas paliko A. Poškai neišdildomą įspūdį ir jį visam gyvenimui „pririšo prie esperanto“ – neutralios bendravimo kalbos vidinės idėjos. Kongrese jis susipažino su esperanto kalbos autoriaus vaikais, sūnumi Adomu Zamenhofu (beje, cariniais metais trumpai gyvenusiu Kaune) ir dukra – aktyvia bahaiste – Lidija (Indijoje yra viena didžiausių bahajų tikėjimo bendruomenių). Be to, jis susipažino su keliais indų esperantininkais, su kuriais vėliau dar kartą teko susitikti jau Indijoje.

Esperanto kalba išsiskiria paprasta gramatika ir logišku žodynu. Siekiant padėti žmogui, nesimokiusiam tos kalbos, suprasti ją parašytus nesudėtingus tekstus, Ženevoje 1925 m. buvo išleista nedidelio formato knygelė su glausta gramatika ir baziniu žodyneliu – „Esperanto raktas“. 1929 m. A. Poška parengė ir išleido lietuvišką knygelės variantą. Tai buvo lietuviškas raktas, atveriantis pasaulį. Jis pasirodė įdomus daugeliui lietuvių. 1969 bei 2003 metais išėjo pakartotini „Esperanto rakto“ leidimai. Beje, 1924 m. A. Poška gavo Švietimo ministerijos esperanto kalbos

mokytojo pažymėjimą ir Kaune vedė ne vienerius esperanto kalbos kursus (vieną – ir per Kauno radiją!).

Į pirmąją didesnę kelionę – per Latviją, Estiją, Skandinavijos šalis ir Vokietiją – aplink Baltijos jūrą A. Poška motociklu išvyko, būdamas dvidešimties metų. Visur jis susitiko su esperantininkais ir pasakojo apie Lietuvą. Taigi A. Poška buvo ne tik esperanto kalbos vartotojas ir jos propaguotojas, bet ir žmogus, šia kalba garsinęs Lietuvą ir jos aktualijas. 1926 metais jis tampa generaliniu Visuotinės esperantininkų sąjungos (UEA) atstovu Lietuvoje. Kai 1926 m. birželio 12 d. Kaune pradėjo veikti viena galingiausių Europoje radijo stočių, pakeitęs sunegalavusį garbingąjį prelatą A. Dambrauską, pirmuosius klausytojus esperantiškai pasveikino A. Poška. Jis tapo ir pirmuoju naujosios valandėlės „Nia anguleto“ (mūsų kampelis) vedėju. Jam iškeliauvęs į Indiją, Kauno radijo laidas esperanto kalba iki 1938 m. vedė nuo okupacinės lenkų policijos iš Vilniaus pabėgęs gimnazistas, Vytauto Didžiojo universiteto studentu tapęs Stasys Sabalis.

Mintis keliauti į Indiją A. Poškai kilo taip. Kartą iš radijo klausytojo švedo jis gavo klausimą apie lietuvių ir indų kalbų giminystę. Literatūros apie tai nebuvo, todėl A. Poška, tuomet jau medicinos studentas, sumanė nukeliauti į Indiją ir pats viską išsiaiškinti. UEA jam rekomendavo pakeliumi aplankyti daugiau Europos valstybių, ten skaityti paskaitas apie esperanto ir

■ Nukelta į 5 p.

Kalkutos universitetas suteikė garbės daktaro vardą lietuvių keliautojui ir antropologui ANTANUI POŠKAI

Kounteya SINHA

Kalkutos universitetas patvirtino, kad pomirtinis daktaro vardas suteiktas vienam iš didžiausių pasaulio tyrinėtojų – lietuvių keliautojui ir antropologui Antanui Poškai – žmogui, kuris 1929 metais įvykdė neįtikėtiną kelionę motociklu iš Vilniaus į Indiją. Lapkričio 28 dieną prezidentas Pranabas Mukherjee surengė specialų priėmimą universitete ir kartu su Vakarų Bengalijos gubernatoriumi Keshari Nath Tripathi ir universiteto vicekancleriu Suranjan Das'u paskelbė nutarimą pripažinti pomirtinį garbės daktaro laipsnį Antanui Poškai už jo indėlių ir indologijos studijas.

Lietuvos ambasadorius Indijoje Laimonas Talat Kelpša pakvietė A. Poškos dukterį Laimutę Kisieliene ir Kalkutą atsiimti jos tėvui skirtą daktaro laipsnio diplomą. Ji pirmą kartą apsilankė Indijoje, kad galėtų susipažinti su tėvo pėdomis šioje šalyje. Tokį sprendimą sąlygojo tai, kad „The Times of India“ surado Laimutę, dabar dirbančią choreografijos ir šokio metodologijos profesore Lietuvos edukologijos universitete. Ji pirmą kartą parodė trijų surištų knygų rinkinį su R. Tagorės parašu ir mažu, delno dydžio žurnalu, pagamintu iš beržo žievės. Šias knygas jai perdavė pagyvenusi moteris, kuri vieną dieną susirado ją ir perdavė šiuos rankraščius. Rašysena liudija, kad tai tėvo rankraščiai, sukurti jam esant tremtyje.

Dr. Das akcentavo, kad A. Poška simbolizavo Rytų Europos dėmesį Indijai. Jam suteiktas daktaro laipsnis už indėlių, populiarinant Indiją pasaulyje savo gausiame rašytiniame palikime. Universiteto vicekancleris pavadino A.

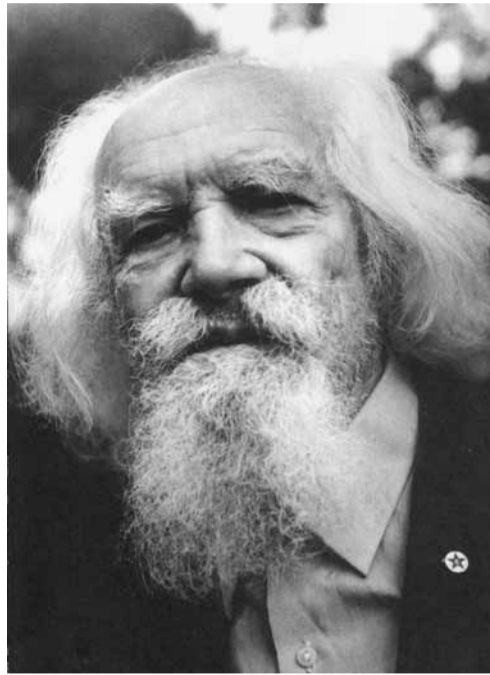
Poškos veiklą žygdarbiu. Jis pažymėjo, kad A. Poška yra studijavęs Kalkutos universitete. Indijos vyriausybė teikia prioritetą glaudžių santykių su Lietuva plėtojimui. Daktaro laipsnio suteikimas Lietuvos antropologui prisidės stiprinant šią draugystę.

„The Times of India“ susipažino su A. Poškos darbais, tarp kurių yra ir pirmieji Rabindranato Tagorės veikalų vertimai į lietuvių kalbą, išspausdinti 1929 m. Kai Poška grįžo į Lietuvą po aštuonerius metus trukusios kelionės po pasaulį, sovietų valdžia jį suėmė ir išsiuntė aštuoniolikai metų į Sibirą, nepateikdama jokios formalios tokios baudmės priežasties.

A. Poškos dukterį aplankiusi moteris pasakė Laimutei, kad jos tėtis grįžo iš Indijos kaip vienas didžiausių Rabindranato Tagorės gerbėjų. Jo darbai buvo pirmieji indų literatūros vertimai į lietuvių kalbą. Tremtyje stokodamas popieriaus jis užrašams naudojo beržo žievę. Be to, būdamas tremtyje, jis taip pat rašė poeziją, sekdamas R. Tagorės stiliumi. Jis perdavė šiuos užrašus moteriai, visiškai ja pasitikėdamas, nors žinojo, kad ji dirbo tuo metu sovietų kontroliuojamose leidyklose. Jis tikėjosi, kad toji leidykla išleis jo vertimus, bet valdžia sunaikino daugumą jo darbų. Tarp Poškos perduotų rankraščių buvo ir raštelis, kuriame jo ranka pažymėta: „Šie vertimai yra mažas šviesos spindulėlis neviltyje“. Moteris akimirksniu suprato, kad tai „didelis kultūrinis palikimas“, kurį reikia išsaugoti ir paslėpti nuo sovietų. Todėl atsiradus galimybei ji, atvykusi į Lietuvą, pasibeldė į Laimutės duris ir perdavė rankraščius.

Išskirtiniame interviu, duotame „The Times of India“ Laimutė pasakė:

„Aš buvau nustebinta, kai aš gavau šiuos rankraščius. Tėtis labai mylėjo Indiją, ir aš užaugau klausydama istorijų apie Tagorę ir Gandį. Mano tėtis niekada

Antropologas Antanas Poška

niekam nepasakojo apie šiuos vertimus. Tagorės darbai padarė didelę įtaką mano tėčiui. <...> Tai yra tikri kultūros paveldo perlai. Mielai šiuos rankraščius atiduočiau bet kuriam leidėjui, kuris sutiktų išspausdinti šiuos vertimus. Tačiau vargu, ar kas nors juos dabar įvertintų“. Ji pridūrė: „Tėčio svajonė buvo išversti Vedas į lietuvių kalbą“. Vienas iš jo išverstų darbų pažymėtas įrašu: „1932-aisiais Šantiniketane“. Jame tei-

giama, kad „būdamas didžiojo Indijos poeto svečiu ir jam asmeniškai padedant, aš paruošiau mažą dovaną lietuviams. Tai yra Tagorės kūrybos perlas, vadinamasis „Derliaus nuėmimas“.

Laimutė paliudijo, kad Poška ir Tagorė Kalkutoje susitiko du kartus. Ji pasakė: „Šantiniketane (Shantiniketane) jis tris dienas laukė susitikimo su Tagore. Mano tėtis vėliau pabrėžė, kad pirmasis susitikimas tarp jo ir Tagorės nebuvo šiltas. Tik tada, kai Tagorė pradėjo domėtis Poškos kelione į Indiją, jis susidomėjo ir pačiu Poška. Kai šis pateikė pasiūlymą išversti jo darbus, R. Tagorė tai iš pradžių suprato kaip bandymą iš šių vertimų pasipelninti.

Poška savo dienoraščiuose taip pat rašė, kad nori pasakyti daug gražių žodžių apie Bengalijos gyventojus. „Jis patyrė, kad bengalai yra ypač šilti, mieli ir kūrybiški, kaip ir Tagorės pasakojimuose“, – sakė Laimutė.

Poška sutiko Laimutės mamą, būdamas tremtyje. Laimutė gimė 1950 metais Petropavlovskė, Kazachstane. Ji buvo devynerių, kai šeima sugrįžo į Lietuvą. „Tėtis niekada nepasakojo, kodėl jį sovietų valdžia ištrėmė. Kai kas nors jo to užklaudavo, jis juokaudamas atsakydavo, esą nubaustas už tai, kad pavogė Stalino pypkę. Vienas

iš Poškos artimų draugų ir lingvistų iš Bengalijos Suniti Kumaras Chatterji jam padovanojo R. Tagorės fotografiją, kurią jis visada nešiodavosi kartu su savimi“, – taip pasakė Poškos dukterė Laimutė, kuri, klausydama tėčio pasakojimų apie indiškus šokius, ir pati tapo choreografijos mokytoja

A. Poška kartu su bendrakeleiviu Matu Šalčiumi išsiruošė į nepakartojamą kelionę į Indiją, kaip jau minėta, 1929 metais. Jų keliai išsiskyrė Irane, ir kiekvienas iš jų savarankiškai pasiekė Indiją po metų. M. Šalčius tęsė savo kelionę, pasukdamas į Filipinus, o Poška pasiliko Indijoje penkeriems metams. Jis studijavo Bombėjaus, o vėliau – Kalkutos universitete. Ten jis taip pat dirbo Indijos muziejaus Antropologijos laboratorijoje Kalkutoje. Jis pašventė šiuos metus lietuvių ir sanskrito kalbų studijoms, lygino indų Vedas ir lietuvių folklorą, susibičiuliavo su Indijos inteligentija ir aistringai palaikė Indijos nepriklausomybės siekius. Gyvendamas XX a. kolonijinėje Indijoje, jis liko ištikimas esperanto – tarptautinės kalbos, kurią sukūrė Lietuvoje gyvenęs Liudvikas Zamenhofas, gerbėjas.

Sovietų okupacijos metu A. Poška buvo areštuotas todėl, kad buvo daug keliaavęs ir gerai pažinojo pasaulį, buvusį anapus geležinės uždangos. Jam teko sunkiai dirbti Sibiro lageriuose, o vėliau – Centrinėje Azijoje. Oše (Kirgistanė) jis atvydo ir aprašė netyrinėtas paleolito gyvenvietes ir ten jo surastas retas fosilijas.

Pagal „The Times of India“ parengė Onutė Gaidamavičiūtė.

■ Atkelta iš 4 p.

apie savo šalį – Lietuvą. Taip 1929 m. rudenį prasidėjo didžioji A. Poškos kelionė motociklu „nuo Baltijos iki Bengalijos“. Kartu jis vežėsi gerokai vyresnį mokytoją ir žurnalistą Matą Šalčių. Per Vokietiją, Austriją, Vengriją, Jugoslaviją, Bulgariją ir Graikiją, Egiptą ir Palestiną, Iraką jie pasiekė Iraną. Čia A. Poška susirgo tropine maliarija ir prarado motociklą. Kelionės draugas jį apleido. Teherano esperantininkai ir bahajai išgelbėjo A. Poškos gyvybę ir beveik pusmetį rūpinosi jo sveikata. Po to A. Poška Irane vedė esperanto kalbos kursus, skaitė paskaitas. Galų gale 1931 m. vasarį jis pasiekė Bombėjų, susitiko su jau pažįstamu UEA atstovu A. K. Divekaru, buvo apgyvendintas bahajų centre ir dar tais pačiais metais ėmė studijuoti antropologiją Bombėjaus universitete. 1933 metais, tarpininkaujant esperantininkų UEA, tarptautinis Raudonasis kryžius įgaliavo A. Pošką administruoti tarptautinę paramą Šiaurės Indijoje įvykusio žemės drebėjimo aukoms.

Per savo keturių metų buvimą Indijoje A. Poška kaip antropologas dalyvavo mokslinėse ekspedicijose. Bombėjuje ir Kalkutoje jis mokė esperanto kalbos (kursus organizavo A. K. Divekaras) ir taip prisidėjo skatindamas esperanto judėjimą Indijoje. Grįždamas namo A. Poška pusmečiui sustojo Bulgarijoje. Esperanto kalbos kursus vedė ir ten.

1937 metais A. Poška grįžo iš aštuonerius metus užtrukusios epopėji-

nės kelionės. Tarptautiniam skaitytojui skirtas Lietuvos esperantininkų žurnalas „Litova Stelo“ (Lietuvos žvaigždė) informavo: „Grįžo pasaulio keliautojas, žinomas esperantininkas p. Poška-Paškevičius, apkeliaavęs pusę pasaulio“. A. Poška publikavo viešą padėkos laišką esperantininkams „Mano broliams“ Indijoje, Persijoje, Turkijoje, Bulgarijoje (20 pavardžių) ir daugeliui kitų už įvairias paslaugas, viešnagę ir t. t. Tais pačiais 1937-aisiais jis buvo išrinktas Lietuvos esperantininkų sąjungos pirmininku ir juo išbuvo iki 1940 m. birželio, t.y. iki sovietinės Lietuvos okupacijos. Lankydamasis 1938 m. Lenkijoje, jis aplankė esperanto kalbos iniciatoriaus Lazario Zamenhofo kapą Varšuvos žydų kapinėse.

A. Poška buvo tauri asmenybė. Yra žinoma, kad nuo nacių jis yra išgelbėjęs ne vieną žydą. Ir šios istorijos yra susijusios su esperanto. Vienas iš išgelbėtų buvo Akivas Geršateris, aktyvus Vilniaus esperantininkas, Pasaulio esperantininkų asociacijos atstovas Vilniuje. Su juo A. Poška buvo susipažinęs 1939 metais.

1939 m. išleidžiami pirmieji du tomai iš sumanytos kelionių aprašymų serijos „Nuo Baltijos iki Bengalijos“ (2012 m. pasirodė paskutinis, aštuntasis tomas). Kiekviename tome sutinkame daug jam kelionėje padėjusių esperantininkų vardų. Kelionė praturtino ne tik žingeidųjį A. Pošką, bet kartu su juo „Nuo Baltijos iki Bengalijos“ keliausį knygų skaitytoją. Taip ne vienas skaitytojas rado sau atsakymą į klausimą,

kokia praktinė esperanto kalbos nauda.

2012 m., esperanto kalbos Akademijos Vrublevskių bibliotekoje buvo surengta paroda. Vienas iš eksponuotų šios bibliotekos fonduose saugomų dokumentų buvo 1940 m. birželio 25 d. organizacijos „Esperantista Interhelpo“ (esperantininkų pagalba nacių teroro aukoms) atsakymas LES pirmininkui Antanui Poškai, kad jo pastangos suteikti Lietuvos pilietybę nacių persekiojamiems esperanto iniciatoriaus Lazario Zamenhofo šeimos nariams nebeteri prasmės... Publikacija apie parodą ir šį dokumentą susilaukė didelio užsienio esperantininkų susidomėjimo. Informaciją apie parodą paskelbė dvylikos pasaulio šalių esperantininkų tinklalapiai, tarp jų ir kinų.

Po 1940 m. sovietinės aneksijos Lietuvos esperantininkai, kaip ir kiti Sovietijos esperantininkai, atsidūrė nepatikimųjų sąrašuose. Kartu su kitomis nekomunistinėmis organizacijomis buvo likviduota ir A. Poškos vadovaujama Lietuvos esperantininkų sąjunga. Kaip Hitleris, taip ir Stalinas esperanto kalbą draudė, o esperantininkus persekiojo. Neabejotina, kad tai, jog A. Poška buvo esperantininkų vadovas, irgi prisidėjo prie jo tremties į Vorkutlagą 1945 metais. Stalinui esperanto buvo „kosmopolitų“ kalba, Hitleriui – žydų kalba, nes, kaip jau minėta, šios kalbos kūrėjas Zamenhofas buvo žydas. A. Poškai gi esperanto buvo tautas suartinanti kalba.

Stalinui mirus dar niekas nepasi-

keitė. Tačiau 1954 m. UNESCO Generalinė asamblėja Montevidėjuje pripažino, kad esperanto kalbos pasiekimai atitinka UNESCO tikslus bei idealus ir į 1957 m. Jaunimo bei studentų festivalio Maskvoje programą buvo įtrauktas tarptautinis esperantininkų susitikimas. Valdančiajai komunistų partijai teko sušvelninti savo požiūrį į esperantininkus. Taip esperantininkų judėjimas Sovietų Sąjungoje ėmė atgimti. Svarbų organizacinį vaidmenį atliko Pabaltijo esperantininkų organizacijos Lazario Zamenhofo šeimos nariams nebeteri prasmės... Publikacija apie parodą ir šį dokumentą susilaukė didelio užsienio esperantininkų susidomėjimo. Informaciją apie parodą paskelbė dvylikos pasaulio šalių esperantininkų tinklalapiai, tarp jų ir kinų.

Po 1940 m. sovietinės aneksijos Lietuvos esperantininkai, kaip ir kiti Sovietijos esperantininkai, atsidūrė nepatikimųjų sąrašuose. Kartu su kitomis nekomunistinėmis organizacijomis buvo likviduota ir A. Poškos vadovaujama Lietuvos esperantininkų sąjunga. Kaip Hitleris, taip ir Stalinas esperanto kalbą draudė, o esperantininkus persekiojo. Neabejotina, kad tai, jog A. Poška buvo esperantininkų vadovas, irgi prisidėjo prie jo tremties į Vorkutlagą 1945 metais. Stalinui esperanto buvo „kosmopolitų“ kalba, Hitleriui – žydų kalba, nes, kaip jau minėta, šios kalbos kūrėjas Zamenhofas buvo žydas. A. Poškai gi esperanto buvo tautas suartinanti kalba.

iš Bulgarijos, Jugoslavijos, Lenkijos, Vengrijos. Didžiąją dalyvių dalį sudarė tuometinės Sovietų Sąjungos atstovai. Pagrindiniam renginio organizatoriui ir vadovui A. Poškai talkino nemažas lietuvių esperantininkų būrys.

A. Poška daug dirbo, tvarkydamas savo unikaliosios kelionės aprašymo tekstus. 1979 metais jis ėmėsi rašyti kelionių prisiminimo knygą esperanto kalba ir publikuoti jos fragmentus. Šios knygos „Ni čiuj estas fratoj“ (Mes visi esame broliai) ištraukas 1993 metais publikavo Lietuvos esperantininkų sąjungos žurnalas „Litova Stelo“ (Lietuvos žvaigždė). Gal kada nors visa ši knyga išeis atskiru leidiniu ir tuomet taps dar vienu pasaulio esperantininkų pažinimo šaltiniu, dar labiau pagarsins A. Pošką – keliautoją, žurnalistą, esperantininką.

A. Pošką nuo pat vaikystės per visą gyvenimą lydėjo nepasotinamas pažinimo alkis, siekis pažinti baltų ištakas, noras, kad skirtingų tautų žmonės gyventų santarvėje ir jaustųsi esą broliai. Jis sakė: „Išmokęs esperanto kalbą aš turėjau draugų visame pasaulyje. Jų buvo įvairių rasių, religijų, tautų ir šalių, bet visi jie buvo žmonės – visi norėjo gyventi, džiaugtis, kurti, draugauti“. Savo gyvenimu A. Poška pademonstravo praktinę tarptautinės esperanto kalbos vertę.

Autorius yra Pasaulio esperantininkų žurnalistų asociacijos generalinis sekretorius, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas

SOCIOLOGIJOS ISTORIJOS PUSLAPIAI

Vytauto KAVOLIO Rytų ir Vakarų civilizacijų studijos

Antanas ANDRIJAUSKAS

Stasys Šalkauskis ir Vytautas Kavolis

Lyginamoji žymiausias XX a. pradžios Rytų ir Vakarų kultūrų sąveikos tyrinėtojas Stasys Šalkauskis (1886–1941) ir amžiaus pabaigos Vytauto Kavolio (1930–1996) idėjų analizė liudija apie esminius Lietuvos intelektualinio elito savimonės pokyčius šiame sukrėtimų kupiname amžiuje. Šalkauskio kurtą Rytų ir Vakarų kultūrų sintezės Lietuvoje projektą lėmė aktualūs nepriklausomybę atgavusios tėvynės kultūrinės orientacijos poreikiai, o Kavolio darbai pirmiausia siejami su nepriklausomybės atgimimo daigų ugdymu, intelektualinės laikysenos strategijų bei perspektyvų paieška sovietinės okupacijos sąlygomis. Lietuviškoji problematika, vyrausi Šalkauskio studijose, Kavolio, ilgai gyvenusio emigracijoje tyrinėjimuose natūraliai susipynė su plačiomis civilizacinės komparatystikos studijomis.

P. Sorokino ir T. Parsonso mokymais, ilgametis Dickinsono kolegijos sociologijos ir lyginamųjų civilizacijų studijų profesorius, Comparative Civilizations Review (Lyginamųjų civilizacijų studijų žurnalo) vyr. redaktorius V. Kavolis buvo viena svarbiausių dabartinės civilizacinės komparatystikos asmenybių, įtakingas XX a. pabaigos lyginamųjų civilizacijos studijų teoretikas ir metodologas, siekęs išryškinti įvairių civilizacijų bei kultūros tradicijų vertę. Gimęs Kaune jis subrendo jau emigracijoje. Tai retas atviro įvairioms civilizacijoms ir mąstymo formoms lietuvių intelektualo tipas, vienodai reikšmingai nagrinėjęs aktualias lietuvių kultūros ir pasaulinės civilizacijos problemas. Jo veikalams būdinga ypatinga tolerancija įvairiems oponentų požiūriams ir mąstymo atvirumas. Tekstuose darniai susipynė platūs teoriniai apibendrinimai, sumanios išvalgos ir preciziškumas bei metodologinis detalių gvildinimo nuoseklumas.

AKADEMIKAS JURAS POŽELA

■ Atkelta iš 4 p.

elektronai ir jų panaudojimas radioelektronikoje“, 1982 m. – už darbą „Elektrogradientinių reiškinų puslaidininkuose tyrimas ir jų taikymas praktikoje“, o 2005 m. – už darbų ciklą „Puslaidininkų darinių tyrimai radiacijai atspariai elektronikai“.

1997 m. J. Požela apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinu. 2000 m. popiežius Jonas Paulius II jam įteikė atminimo medalį. 2008 metais J. Požela tapo Nacionalinės pažangos premijos laureatu. 2006 metais jam suteiktas Pakruojo rajono Garbės piliečio vardas. Jo veikla įvertinta ir daugeliu kitų garbingų vardų bei apdovanojimų. Prisiminsime jį kaip talentingą mokslininką, gabų vadovą, puikų kolegą ir mylimą mokytoją. Linksmas ir malonus žmogus, nestokojęs subtilaus humoro, – toks išlikęs mūsų atmintyje akademikas Juras Požela.

Fizinis ir technologijos mokslų centro
Puslaidininkų fizikos instituto darbuotojai

Tarpdisciplininiai civilizacijų tyrinėjimai

Asmenybės universalizmas ir mokslinių interesų įvairiapusiškumas paskatino Kavolį domėtis daugelio mokslinio pažinimo sričių ir disciplinų studijomis. Mokslininkas buvo literatūrologijos, sociologijos, kultūros sociologijos, meno sociologijos, kultūros psichologijos, civilizacinės komparatystikos, mentaliteto (sąmoningumo) istorijos ir kitų sričių žinovas. Jo knygos bei straipsniuose regimas perėjimas iš vienos mokslinio pažinimo srities į kitą ir nūdienos humanistikai būdingas tradicinių mokslų ribų nepaisymas. Čia tikriausiai slėpėsi vienas svarbiausių jo idėjų šiuolaikiškumo bruožų. Jis kratėsi įsitvirtinusių mąstymo schemų ir ieškojo naujų autentiško pažinimo būdų, giliai skverbėsi į tyrinėjamų reiškinų esmę.

Pagrindinis Kavolio mokslinių tyrinėjimų objektas, kuriam jis skyrė visas jėgas ir parašė vertingiausias darbus, buvo lyginamosios civilizacijų studijos, arba vadinamoji civilizacinė komparatystika. Jis tapo vienos įtakingiausių jos kryptų – civilizacinės sociologijos – visame pasaulyje pripažintu lyderiu. Į šią problematiką jis ėjo nuosekliai nuo pirmųjų dailės sociologijai skirtų darbų. Dar 1973 m. Kavolis su grupe įvairių mokslų sričių bendraminčių atgaivino kadaise A. Toynbee'o įkurtą, bet tuo metu jau neveiklį Tarptautinę lyginamųjų civilizacijų studijų draugiją (International Society for the Comparative Study of Civilizations) ir ėmėsi plėtoti šios srities studijas. Jis perėmė atsakingas šios draugijos žurnalo Comparative Civilizations Review vyriausiojo redaktoriaus pareigas.

Mokslo žurnalo redagavimas – naujų veiklos sričių galimybė

Šis darbas suteikė vertingos patirties, išsiplėtė bendraminčių ratas ir mokslinių interesų sritys. Mokslinė veikla įgavo aiškesnį kryptingumą, vertė domėtis įvairiuose pasaulio kraštuose sparčiai besiplėtojančiomis ir labai populiariomis komparatystinėmis metodologijomis bei tyrimų strategijomis. Dėka vaisingos Honolulu komparatystikos centro veiklos lyginamosios Rytų ir Vakarų civilizacijų studijos septintajame dešimtmetyje ypač paplito anglosaksiškos kultūros kraštuose ir pamažu virto viena veiksmingiausių ir sparčiausiai besiplėtojančių moderniosios humanistikos sričių, kurioje buvo skelbiama daugybė vertingų publika-

cijų, aprobuojamos naujausios pažinimo strategijos bei metodai. Iš meno ir kultūros sociologijos prie universalesnių civilizacijos tyrinėjimo problemų perėjęs Kavolis civilizacijų analizę ir su ja glaudžiai susijusias lyginamąsias civilizacijų studijas traktavo kaip bendrąją socialinių bei humanitarinių mokslų metodologiją.

Apie šį žurnalą susispietę mokslininkai siekė suartinti bendrus socialiniams ir humanitariniams mokslams būdingus principus bei remdamiesi jais pereiti prie lyginamosios įvairių civilizacijų kultūros aspektų analizės. V. Kavolis rašė: „Buvo lyginama, pavyzdžiui, įvairių civilizacijų ir įvairių laikų blogio samprata, tvarkos ir netvarkos

empirinių duomenų, toliau nuo bet kokios teorinės sistemos. Man šiek tiek abejotinos atrodo kultūros mokslo keliamos asociacijos, o kultūros studijos – ne visai mano darbo metodai. Man artimiausia civilizacijos analizė“ [Kavolis, 1996, p. 7].

Naujas požiūris į civilizacijų lyginamuosius tyrimus

Lyginamoji Kavolio Rytų ir Vakarų civilizacijų analizė pamatinėmis metodologinėmis nuostatomis tiesiogiai siejasi su prancūzų sociologijos mokyklos (Durkheim'as, Mauss'as, Dumont'as) ir Weberio įtvirtinta sociologine civilizacijos prieiga, kuri

niai sociologai teigia, jog šioji prieiga yra būtina, siekiant adekvačiai suprasti didžiuosius sociologinius procesus – tokius kaip politinės transformacijos, religinės ir ekonominės „pasaulio racionalizacijos“ bei antimodernistinės reakcijos į juos – ir pokyčius savęs supratimo sferoje [BL, 1995, Nr. 6, p. 144].

Mokslininkas rėmėsi principine įvairių Rytų ir Vakarų civilizacijų sukurtų simbolinių reiškinų sistemų lygiavertiškumo idėja. „Jeigu manysime, kad [civilizacinės analizės] problema yra ryšys tarp esmiškai skirtingų reiškinėms sistemų, kontroliuojančių principu taps semiotinis universalizmas, [t. y.] prielaida, kad visos kultūrų rūšys ir įvairybės turi teisę egzistuoti, nebūtinai manant, kad jos privalo būti suvoktos kaip lygiai gilios ir visa apimančios“ [Kavolis, 1987, p. 9].

Civilizacija ir kultūra

Pagrindinį savo tyrinėjimų objektą civilizaciją Kavolis skirtinguose tekstuose aiškina įvairiai, mėgindamas kuo tiksliau apibrėžti esmingiausias šio sudėtingo sociokultūrinio reiškinio požymius. Viena tekste civilizaciją jis apibūdina kaip „kultūrinį universumą“, turintį savo organizaciją, skirtingus dėsnius, skirtingas prielaidas, kitame – kaip didžiausią simbolinę struktūrą, kurią galima atpažinti žmonijos patirtyje [Kavolis, 1996, p. 8]. Šiuose apibrėžimuose ryškūs prancūzų sociologijos mokyklos ir Braudelio įtakos pėdsakai. Civilizacija Kavolio studijose iškyla kaip „didžiausias sociokultūrinis darinys“, kuris įvairiais būdais siekia prasmingai suvokti visą pasaulį, visa, su kuo civilizacinis organizmas susiduria ir kiekvienam jo elementui siekia surasti deramą vietą. Kalbėdamas apie civilizacijas mokslininkas pirmiausia turi omenyje pačias bendriausias suvokiamas ir visuomeninėmis veiklos formomis įgyvendinamas simbolinių struktūrų sąrangas. Civilizacija, vertinant šiuo požiūriu, reiškia daug aukštesnį abstraktaus suvokimo lygmenį nei kultūra.

Aptardamas giminišką civilizacijai kultūros sąvoką Kavolis pabrėžia, kad kultūra yra spontaniškas, nuolatos kintantis procesas, jis natūraliai sklinda pliuralistine forma, iš karto daugeliu pavidalų, kurie vienas kitam prieštarauja. Kita vertus, kultūra mokslininko tekstuose įvardijama „žmonijos dvasinio tobulėjimo apraška“. Skirtingai nuo siauriau apibrėžtų literatūros, dailės, religijos, mokslo ar teisės istorijų, kultūros istorija pirmiausia nagrinėja humanistines vertybes įtvirtinančių bendradarbiavimo formų simbolinio reguliavimo metamorfoses.

Tiek civilizacijas, tiek mažesnius sociokultūrinis organizmus kultūras mąstytojas pirmiausia apibūdina kaip simbolines formas, kurios egzistuoja – tačiau ne izomorfiškai ir anaipol ne kaip viena kitos atspindžiai – tiek visuomenėje, tiek kultūroje. Dėl to atmetamas tradicinis požiūris į kultūrą, kaip į vertybių sistemą, kadangi aksiologinis požiūris paverčia ją vientisa, uždara, homogenine, visiems privaloma ir nekintama, o kultūros aiškinimas kaip simbolinių formų bei praktikos paverčia ją atvira ir rišlia įvairių komponentų sistema, padedancia imtis įvairių morfologinių sluoksnių, panaudoti ją savo tikslams, laisvai rinktis įvairias jos galimybes. Kultūra, anot Kavolio, pa-

■ Nukelta į 7 p.

Vytautas Kavolis

samprata bei jų santykis ir kita. Šios teorinės atramos taškas buvo kultūrinė konfigūracija – tam tikros privalomos ribos, tarp kurių realizuojamas žmonių elgesys, atsiranda ir pranyksta visuomenės bei kitos formacijos. Valtstybės imperijos suirsta ir vėl kuriamos, o išlieka Vakarų civilizacija, Indija ar Kinija, kurias visuomet atpažįstame. Išlieka tam tikra kategorijų sistema, jausmų struktūra, kuri tęsiasi šimtmečius, apima milijonus žmonių ir tampa labai bendrais rėmais, kurių viduje žmonės funkcionuoja, interpretuoja ir reguliuoja savo elgesį ir už kurių jie negali išeiti – tie rėmai lemia, kas esi“ [Kavolis, 2000, p. 25].

Nuo šiol lyginamosios civilizacijų studijos, įvairios kultūros istorijos problemos tapo pagrindiniais jo moksliniais tikslais. Nors darbai apima daug šiuolaikinių kultūrologinių disciplinų, mokslininkas atsiriboja nuo universalumo ir labai paplitusios šiuolaikinėje humanistikoje kultūros teorijos sąvokos. Kalbėdamas apie pagrindinę savo mokslinių tyrinėjimų kryptį jis aiškina: „Vengiu kultūros teorijos sąvokos, nes norėčiau likti arčiau prie

būdinga vadinamosios civilizacinės komparatystikos arba jai artimos civilizacinės sociologijos šalininkams. Išskirtinis šių civilizacijos studijų pakraipų bruožas – atskleisti sociologinių aspektų ir pažinimo priemonių reikšmę. „Civilizacinė prieiga, – aiškina Kavolis, – išsiskiria iš kitų sociologinės minties mokyklų, pirmiausia savo tyrimo objektu laikydama simbolines konstrukcijas, kuriose suvokiamas socialinis vyksmas. Šitos konstrukcijos teoriškai gvildenamos siekiant aptikti juose glūdintą empirinį specifiškumą bei jų istorines trajektorijas; visa tai daroma lyginamojoje perspektyvoje, išryškinančioje rėmus, iš kurių istorijoje veikiantys žmonės ir semiasi koncepcijų savo veiksmui, tikslams ir galiausiai sau patiems pagrįsti.

Civilizacinės sociologijos šalininkai aiškinasi, kaip aukščiau minėtos simbolinės konstrukcijos „išskverbta“ į civilizaciją (didžiausią suvokiamą sociokultūrinio tyrimo vienetą) ir išsiskleidžia joje, o sykiu – kaip žmonės jomis naudojasi veikdami tiek įprastinėmis gyvenimo aplinkybėmis, tiek kritiniais savo istorijos momentais. Civilizaci-

LIETUVOS JAUNŪJŲ MOKSLININKŲ FORUMAS – 2015

Mokslo Lietuvos skaitytojus kviečiame pradėti diskusiją apie būsimojo forumo tikslus, turinį ir organizavimą. Renginio aprašas, pranešėjai ir temų sąrašas gali keistis. Lauksime jūsų vertinimų ir pasiūlymų.

Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjunga (LJMS) jau daugiau nei dešimt metų telkia tarpdisciplininę ir tarpinstitucinę jaunųjų mokslininkų bendruomenę. Lietuvos jaunųjų mokslininkų forumas (LJMF) – puiki galimybė jauniems mokslininkams kartu su jų aplinkoje esančių institucijų atstovais aptarti rūpimus klausimus. Tikime, jog šis renginys padės jauniems mokslininkams susipažinti su svarbiausiomis mokslinės karjeros tendencijomis ir aktualiausiomis tyrimų temomis. Tai renginys, kuriame politikai ir mokslininkai turi galimybę aptarti jiems rūpimus klausimus ir išanalizuoti jaunųjų mokslininkų padėtį.

Pirmajam LJMF pasirinkta de jure et de facto tema. Akivaizdu ir gal būt net neišvengiama, kad praktika kartais nuklysta nuo jų aprašančių dokumentų, standartų ir įstatymų. Būtent per šią prizmę siūlome apžvelgti keletą konkretnių temų. Aptarsime karjeros planavimą, mobilumą, migraciją, mokslo populiarinimą, mokslinių pasiekimų vertinimą, tyrimų finansavimą, viešųjų pirkimų problematiką, socialines garantijas, atvirąją prieigą (open access) bei atviro duomenis (open data) ir kitas jauniems mokslininkams aktualias temas. Forumo metu geriau susipažinsime su jaunaisiais mokslininkais, jų kasdienybę, nuomonėmis ir lūkesčiais. Keisimės patirtimi, sužinosime apie naujausias mokslo tendencijas ir įgyسیم naujų kolegų, partnerių ir draugų.

Pirmasis LJMF vyks 2015 m. balandžio 16 d., Kaune. LJMF-2015 dalyvaus doktorantai, kiti jaunieji mokslininkai, studentų mokslinių draugijų nariai bei kiti jauni žmonės, besidomintys mokslinė karjera. Forumo metu jie turės galimybę diskutuoti su Lietuvos mokslo tarybos, Švietimo ir mokslo ministerijos, Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centro (MOSTA), Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūros (MITA), Viešųjų pirkimų tarnybos, Versli Lietuva, universitetų ir privataus sektoriaus atstovais.

Numatoma programa:

11:00 – 11:15 Atidarymas

11:15 – 12:45 Pirmoji sesija

12:45 – 13:30 Pietūs

13:30 – 15:00 Darbas grupėse. Preliminarios temos:

- Karjeros planavimas, mobilumas ir migracija. Doktorantūra Lietuvoje ir svetur, panašumai ir skirtumai.
- Mokslinių pasiekimų vertinimas, akademiniai tinklai ir patarimai ruošiant ir teikiant publikacijas.
- Tyrimų finansavimas ir socialinės garantijos. Šeimyninio ir akademinio gyvenimo derinimas.
- Atviroji prieiga ir atvirieji duomenys.
- Akademinė etika

15:00 – 15:15 Kavos pertraukėlė

15:15 – 16:00 Baigiamoji diskusija, dalyvauja darbo grupių moderatoriai arba atstovai.

Vakarinė dalis – vakariinė ir/ar ekskursija po Kauno mokslo ir kultūros objektus.

Kviečiame dalyvauti jaunųjų mokslininkų organizacijas ir doktorantus:

- Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjunga (Julija Baniukevič)
- Lietuvos energetikos instituto (LEI) jaunųjų mokslininkų sąjungą (Lina Murauskaitė)
- Kauno technologijos universiteto (KTU) doktorantų draugiją (Paulius Palevičius)
- Mykolo Romerio universiteto (MRU) doktorantų draugiją (Dalia Karlaitė)
- Klaipėdos universiteto (KU) doktorantų tarybos atstovus
- Lietuvos sveikatos mokslų universiteto (LSMU) doktorantų tarybos atstovus (Rokas Jurkonis)

- Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU) jaunųjų mokslininkų atstovai (A. Meškėnas, E. Timinskas)
- Studentų mokslinių draugijų atstovus
- Kitų universitetų ir mokslo centrų jaunųjų mokslininkų atstovus.

Mokslininkai ir diskusijų temos

- Dr. L. Kraniuska ir dr. A. Gedutis: Kas yra gera disertacija?
- Dr. R. Lazutka: Mokslininkų socialinės garantijos
- Dr. D. Skučienė
- Dr. Kristina Kovalčikienė: Psichologinių, socialinių ir akademinės aplinkos veiksnių reikšmė trečiosios studijų pakopos (doktorantūros) studentų profesinio identiteto raiškiai.
- Dr. V. Ivaškaitė-Tamošiūnė

Organizacijų atstovai:

- Lietuvos mokslo taryba: prof. dr. D. H. Pauža, prof. dr. R. Petrauskaitė, prof. dr. K. Pileckas
- Švietimo ir mokslo ministras prof. dr. D. Pavalkis
- Lietuvos universitetų rektorių konferencijos pirmininkas prof. dr. P. Baršauskas
- Lietuvos mokslų akademijos prezidentas, prof. V. Razumas
- MOSTA direktorė Jurgita Petrauskienė
- Baltijos pažangiųjų technologijų institutas (dr. T. Žalandauskas)
- Mokslo triuba (mokslo populiarintojai)

Forumą organizuoja

Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjunga

■ Atkelta iš 6 p.

laipsniui įsiskverbia į visuomenę arba atsiranda iš sąveikų – rišlių socialinio elgesio formų, prasmingų socialinių struktūrų orientacijų. Taip civilizacijų analizėje atsiranda metodologiniu požiūriu išskirtinė koherentiškumo – rišlumo, susietumo, sąryšingumo – sąvokos svarba, nes bet koki sociokultūrinį organizmą mokslininkas pirmiausia įvardija jį sudarančių elementų visuma.

Kavolis kritiškai vertino ankstesnės civilizacinės komparatyvistikos korifėjų Spenglerio ir Toynbee'o veikaluose aptinkamą bendrybių sureikšminimą. „Civilizacijų kaip visumų lyginimai dažniausiai būna nevaisingi, šio metodo, kuriuo naudojosi Oswaldas Spengleris ar Arnoldas Toynbee'is, jau esame beveik visai atsisakę kaip teoriškai ir empiriškai bevaio. Tačiau kaip pasirenkamas siauras tyrinėjimo aspektas – sunkus klausimas. Pradžios klausimas visuomet neatsakomas. Gali žinoti, kad procesas tampa nenugalimas, kai negali atsispirti, bet iš kokių šaltinių jis gauna impulsą, paprastai lieka nežinoma. Yra tam tikras rezonansas tarp medžiagos ir metodo: pajunti, kad vienas metodas bus vaisingesnis, nagrinėjant tam tikrą medžiagos ansamblį, surandi ryšį tarp substancijos ir formos, medžiagos ir metodo. Tai intencijos, gal ir patirties dalykas, panašiai kaip meninėje kūryboje“ [Ten pat, p. 26–27].

Nors civilizacija ir kultūra Kavoliui yra įvairias gyvenimo sritis aprėpianti bei visiškai rišli tikrovė, tačiau jam nepriimtina klasikiniame civilizacijos teorijos tradicijoje pradėdant Danilevskiu, Spengleriu ir baigiant Du-

mont'u bei S. N. Eisenstadtu įsigalėjusios visuotinės schemas, kalbėjimas apie civilizacijas, kultūras apskritai, siekimas kiekvienoje civilizacijoje ar civilizacijos modelyje išvengti esminį jos dėsningumą organizuojantį principą. Dėl to jis polemizavo su įtakingais lyginamųjų civilizacijos studijų specialistais Dumont'u ir Takiye Sugiyama Lebra, kurie bandė atsekti istorinius organizuojančio principo pokyčius. Kavolis atmata galimybę visuminę simbolinę civilizacijos struktūrą paaikškinti vieninteliu principu. Vienos ar kitos konkrečios visuminės simbolinės civilizacijos struktūros iškėlimą jis sieja su konkrečiais lyginamojoje civilizacijų analizėje keliamais uždaviniais. Kiekvienas konkretus uždavinys reikalauja skirtingų tyrinėjimo programų, priegų, pažinimo strategijų ir metodų.

Civilizacijų ir kultūrų kaip visumų lyginimas čia suvokiamas kaip iš praeities paveldėtas anachronizmas. Kadangi bet kokios universaliosios ir totalitarinės nuostatos nepagrįstos mokslinei analizei būtinu konkretumu ir preciziškumu lyginamajai civilizacijų analizei, nedaug vertos. Suprantama, kodėl savo lyginamojoje civilizacijų analizėje, nors ir nevengdamas būtinų bendresnio pobūdžio apmąstymų, mokslininkas pirmenybę teikia ne vientisų struktūrų, o lyginamiesiems atskirų problemų, detalių, aspektų tyrinėjimams. Jei pasirinkta tyrinėti detalę ar aspektas iš tiesų yra svarbus, tuomet nuosekliai įgyvendinta lyginamoji analizė gali atskleisti labai svarbius anksčiau nežinomus visumos aspektus. Mokslininko susitelkimas į reikšmingas detales leidžia tiksliau vertinti simbolines konstrukcijas ir su-

jomis susijusių sąmonės struktūrų bei jausenos būdų pokyčius laiko atžvilgiu, suvokti civilizacijos procesų esmę.

Modernusis civilizacinės analizės lygmuo

Kavolis aiškiai atskiria modernų civilizacinės analizės lygmenį su jam būdingų modernių strategijų ir metodų visuma nuo vadinamosios klasikinės tradicijos lyginamųjų civilizacijos tyrimų. Pirmasis – civilizacinės analizės lygmuo – apibūdina simbolines formas, kurios pagrindžia tiek „kultūros sistemas“, tiek „socialines struktūras“, taip pat skiriamąsias jų savybes konkrečiose specifinėse kultūros atkarpose tam tikrais laiko tarpsniais ir skirtingose specifinėse visuomenės gyvenimo srityse. Civilizacijos analizė skiriasi nuo „klasikinės tradicijos“ lyginamųjų civilizacijų tyrimų, apibūdinama „ne tik (ir ne tiek) civilizacijos kaip visumos, tačiau ir bet kurį sociokultūrinį reiškinį – nuo didelės iki mažos apimties, iki vidinės sandaros detalių“ [Kavolis, 1995, p. 1]. Vadinasi, civilizacinės analizės laukas yra savitas ir kartu labai platus. Į jį įeina įvairių civilizacijos ir kultūros tipų simbolinių formų gausos tyrinėjimas, jų morfologinė analizė, šių tipų istorinės kaitos priežasčių ir varomųjų jėgų, socialinių pokyčių veiksnių aiškinimasis. Civilizacijų analizė apima ne tik simbolinių formų ir organizacijų gausą, bet ir problemišką reikšmių bei praktikų ryšį.

Kavolis, kaip ir „Analų“ mokyklos civilizacijos istorikai bei idėjų istorijos specialistai, išskirtinį dėmesį teikia metodologijai, aiškiam paties tyrinėtotojo pozicijų apibrėžimui tiesiogiai susijusiam su mokslinio pažinimo proceso

savirefleksijos ypatumais. „Kultūrinės psichologijos“ pratarmėje jis atkreipia dėmesį į šį svarbų civilizacinės komparatyvistikos aspektą. „Žvelgiant į civilizacijų komparatyvistikos perspektyvą gali atrodyti, jog psichoistorinė analizė yra geriausia iki šiol sukurta savikritikos priemonė. Tai reiškia, kad studijuojant įvairiuose civilizacijų modeliuose vykstančius psichoistorinius procesus iš dalies patikrinami ir paties tyrinėtotojo spontaniški polinkiai bei priešiškos nuostatos“ [Ten pat, p. 10].

Taigi jis puikiai suvokia aktyvios mokslininko pozicijos, jo subjektyvių nuostatų, tyrinėjimo rakursų pažinimo svarbą netgi tokių globalinių socialinių superstruktūrų, kaip lyginamosios civilizacijų analizės pažinimo objektas, srityje. Tokiai metodologinei nuostatai ypač svarbu ne tik pats pažinimo objektas, bet ir tradicinės pažinimo teorijos šalikelėje nuolatos atsiduriantis klausimas, kaip savo tyrinėjimo objektą įsivaina civilizacijos teoretikai ir koks yra jų realus indėlis, artėjant prie civilizacijų savivokos. Civilizacinis metodas reikalauja visos tyrinėjimo detales išplėsti iki plačiausių simbolinių rėmų, atpažįstamų istorijoje ir žmonijos patirtyje. Civilizacijų analizei galima veiksmingai panaudoti lyginamąjį metodą, pripažįstant substancinį įvairių civilizacijų skirtingumą ir aiškiai apibrėžiant galimo susikalbėjimo bei sąveikos plotmes. Kalbėdamas apie moralinių kultūrų lyginamųjų studijų uždavinį, jis pastebi, kad lyginamoji metodologija remiasi įsitikinimu, jog „žmonijos kaip visumos moralinės patirtys sudaro vieną studijų lauką, kuriame lokalesni tyrimai įgyja reikšmę santykiu su mūsų atsirandančiu supratimu, kaip žmonija

per savo skirtingas sudėtines dalis kreipti į universalų poreikį rasti patikimas teisingumo veiksmo normas“ [Kavolis, 1993, p. VIII].

Gvildendamas šiuolaikines metacivilizacinės kultūros raidos problemas, mokslininkas išskiria šias pagrindines civilizacijas: Rytų Azijos, Pietryčių Azijos, budistinė, Indijos, islamo, Afrikos ir Vakarų, tačiau, kai imasi įvairių praeities civilizacijų tyrinėjimų, jis dažnai lygina paskirus indų, kinų, japonų, arabų civilizacijų aspektus. Vienu svarbiausių metacivilizacinės kultūros uždavinių jis laikė vientiso multicivilizacinio diskurso kūrimą, kuriame problemos galėtų būti formuluojamos, remiantis skirtingų civilizacijų perspektyvomis.

Taigi savo įvairialype mokslinė, organizacinė, įtakingo lyginamųjų civilizacijos studijų žurnalo redaktoriaus veikla Kavolis padarė svarų įnašą į daugelio kultūrologinių disciplinų raidą. Tačiau neabejotinai svarbiausias tarpautiniu mastu jo įnašas į lyginamąsias Rytų ir Vakarų civilizacijos studijas, kuriose jis greta savo amžininkų Eisenstadto ir Dumont'o įtvirtino naujus metodologinius civilizacinės sociologijos principus, modernias tyrinėjimo strategijas ir padėjo savo amžininkams bei sekėjams įvairiapusiškai vertinti civilizacijos procesus.

Šaltiniai:

Kavolis, Vytautas. Kultūros dirbtuvė. Vilnius: Baltos lankos, 1996
Kavolis, Vytautas. Moralizing Cultures. Lanham: Univ. Press of Amer., 1993
Kavolis, Vytautas. Dumont versus Eisenstadt // Baltos lankos, 1995, Nr. 6.

Mokslininkai aiškinasi VILNIAUS ORO TARŠOS priežastis

Ši rudenį pastebėta padidėjusi kietųjų dalelių koncentracija Vilniuje bei kituose Lietuvos miestuose. Ypatingai padėtis susidarė 2014 m. spalio pabaigoje, kuomet pablogėjusi oro kokybė buvo ne tik matoma, bet ir buvo jaučiamas stiprus degusių tvaikas. Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas pastoviai siuntė pranešimus apie pavojingą oro taršą. Ikimokyklinio amžiaus vaikus buvo siūloma nevesti

į lauką. Rekomenduota nespportuoti ir riboti darbus atvirame ore. Tokia situacija išsilaukė keletą dienų. Apsitarsime, kas lėmė tokią oro kokybę ir kuo gali būti pavojingos aeroliozolio dalelės.

Pagal nuo 2005 m. Europoje galiojančius oro kokybės standartus KD10 paros vidurkis riba yra 50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ ir negali būti viršyta daugiau kaip 35 dienas per metus. KD10 metų vidurkis neturi viršyti 40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Siektina, kad KD2,5 metinis vidurkis būtų ne didesnis nei 25 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Nuo 2015 m. sausio 1 d. įsigalios dar griežtesni oro kokybės standartai. Pagal Europos parlamento ir Tarybos direktyvą 2008/50/EB, PM10 24 val. vidurkis riba (35 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) negali būti viršyta daugiau kaip 35 kartus per bet kuriuos kalendorinius metus.

Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) duomenys rodo, kad dėl prastos oro kokybės 2012 m. mirė 3,7 mln. žmonių. Aeroliozolio dalelės daugiausia sudaro sulfatai, nitratai, amonis, natrio chloridas, juodoji anglis, mineralinės medžiagos ir vanduo. Labiausiai pavojingos dalelės, kurių skersmuo mažesnis nei 1 mikrometras. Jos gali pasiekti tolimiausias plaučių vietas ir ten nusėsti arba per ląstelių membranas įsiskverbti tiesiai į kraujotakos sistemą. Lėtinis dalelių poveikis didina riziką susirgti širdies ir kvėpavimo trakto ligomis ir plaučių vėžiu, nes dalelių sudėtyje pasitaiko kancerogeninių junginių. Tokie junginiai susidaro nepilno degimo metu, pavyzdžiui, išmetami iš automobilių, išsiskiria kūrenant akmens anglį ir malkas, degant cigaretėms ir pan. Ypatingai kenksmingi junginiai susidaro degant plastmasei ir padangoms.

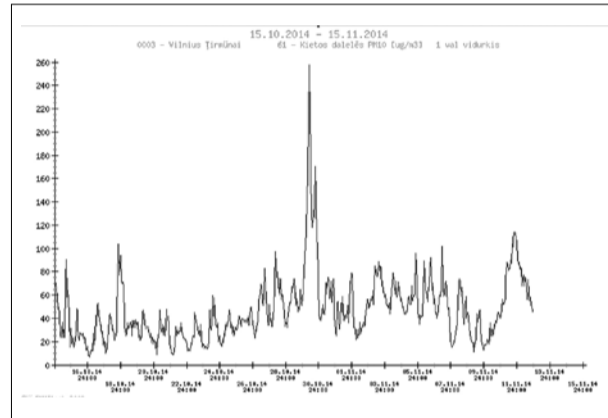
Nustatytas ryšys tarp padidintos aeroliozolio dalelių koncentracijos (PM2.5 ir PM10) ir žmonių mirtingumo. Tyrimai leidžia prognozuoti, kad visuomenės sveikata pagerėtų mažinant oro taršą aeroliozolio dalelėmis. Net maža dalelių koncentracija gali daryti ilgalaikį neigiamą poveikį sveikatai.

Vilniaus oro taršos tyrimai (žr. 1 pav.) rodo, kad epizodai, kuomet kietųjų dalelių (PM10) koncentracija viršijo 50 mkg/m^3 , šių metų rudenį nebuvo reti. Ypač išsiskyrė spalio 29–31 ir lapkričio 3 bei 6–7 d.. Ypač bloga oro kokybė buvo spalio 30 d., kuomet KD10 valandos vidurkis koncentracija pasiekė 257 mkg/m^3 . Tokie duomenys, pavyzdžiui, tą dieną buvo užfiksuoti Žirmūnuose 10 val. ryto. Pavojingą sveikatai situaciją lėmė keletas veiksnių. Tą dieną nurimo vėjas ir buvo labai mažas vertikalusis oro maišymosi aukštis (žr. 2 pav.). Tokiu būdu nebuvo palankių sąlygų teršalams sklaidytis. Todėl visos aeroliozolio dalelės, kurios susidarė kūrenant malkas, deginant žoles ir pan., nekilo į viršų ir nebuvo nunešamos toliau nuo miesto.

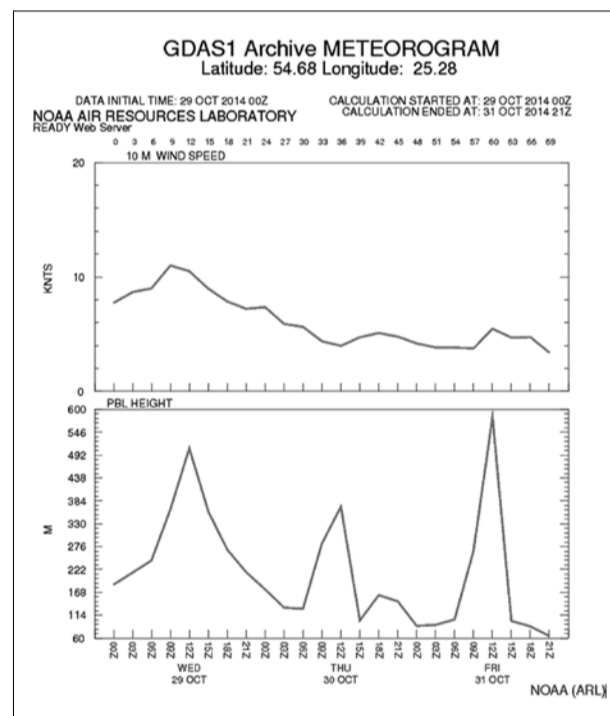
Kitomis dienomis, net ir esant stipresniam vėjui, dėl mažo maišymosi aukščio, vėl susidarė didelė aeroliozolio dalelių koncentracija. Šiais metais dėl šilto rudens buvo itin geros sąlygos susidaryti oro inversijai, nes šaltas oras laikosi prie žemės paviršiaus ir nesimaišo su aukščiau esančiu šiltu oru. Kitaip sakant,

inversijų su mažu oro maišymosi aukščiu galime tikėtis tol, kol vyraus santykinai šilti orai ir bus mažai debesuota. Tuomet žemės paviršius spėja atšalti greičiau negu viršutiniai oro sluoksniai.

Kaip jau minėta, norint pagerinti oro kokybę, reikia mažinti teršalų išmetimą. Pavyzdžiui, reikia drausti deginti lapus ir žolę, nes šioms medžiagoms smilkstant susidaro dideli aeroliozolio dalelių kiekiai. Ilgalaikėje perspektyvoje galima būtų reglamentuoti privačių namų emisijas, siekiant efektyviau naudoti biokurą, diegti pažangias technologijas, užtikrinančias minimalią aeroliozolio dalelių emisiją.

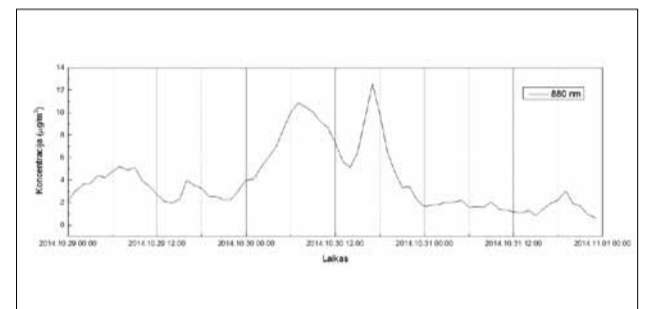
1 pav. Kietųjų dalelių (PM10) koncentracijos pokyčiai Vilniuje 2014 m. spalio – lapkričio mėn. Šaltinis: Aplinkos apsaugos agentūros duomenys, www.stoteles.gamta.lt

2 pav. Vėjo greitis (žr. viršutinę paveikslą) ir oro vertikalaus maišymosi aukštis (apatinėje diagramoje) Vilniuje 2014 m. spalio 29–30 dienomis. Šaltinis: <http://ready.arl.noaa.gov>

Fizinių ir technologijos mokslų centras (FTMC) vykdo ilgalaikę mokslo programą, kurios vienas iš uždavinių yra aeroliozolio dalelių kaitos ir kilmės atmosferoje tyrimas. Čia naudojami tokie pažangiausi moksliniai prietaisai, kaip aeroliozolio masių spektrometrai ir juodosios anglies matuokliai, kuriais galima stebėti atmosferoje vykstančius procesus. Minėtus metodus jungiant su stabilijų izotopų masių spektrometrija, nustatoma aeroliozolio dalelių šaltinių kilmė. Kitaip tariant, galima identifikuoti, ar dalelės susidarė degant biokurui, iškastiniam kurui ar akmens anglims.

Bendradarbiaudami su Šveicarijos mokslininkais pagal Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programos „Moksliniai tyrimai ir plėtra“, 2012–2016 metais vykdome regiono oro kokybės tyrimų projektą AEROLIT – „Aeroliozolis Lietuvoje: regiono ir vietinės kilmės pirminio ir antrinio aeroliozolio indėlio dalelių koncentracijai pietryčių Baltijos regione tyrimas“ (projekto Nr. CH-3-ŠMM-01/08, vadovas – V. Ulevičius). Šio projekto metu vykdomi kompleksiniai tyrimai padės išsiaiškinti ir šį rudenį padidėjusios aeroliozolio dalelių koncentracijos priežastis bei kilmę. Kaip matyti iš juodosios anglies koncentracijos aeroliozoliuose pokyčių (žr. 3 pav.), spalio 30 d. nustatyta ypatingai didelė juodosios anglies koncentracija, kuri būdinga degimo vyksmams. Pirminė duomenų analizė patvirtino, kad spalio 30 d. pirmoji smailė rodo biomasės (malkų, įvairių granulijų, briketų, senų lapų) deginimą, o antra smailė liudija apie transporto sukeltą taršą. Lapkričio 14 d. nustatyta didelė organinių junginių koncentracija aeroliozolio dalelėse.

3 pav. Juodosios anglies koncentracijos aeroliozoliuose pokyčiai Vilniaus mieste 2014 m. spalio 29–31 d. Matavimai atlikti FTMC Fizikos institute (Savanorių pr. 231, Vilnius)

Šie tyrimai rodo, kad nors oro kokybės pablogėjimą lemia keletas veiksnių vienu metu, mokslininkai turi visas priemones, leidžiančias tiksliai identifikuoti aeroliozolio dalelių šaltinius ir yra pasirengę šia informacija dalintis su visuomene. Autorius yra Fizinių ir technologijos mokslų centro, Branduolinių tyrimų skyriaus mokslo darbuotojas.

Moksliniai tyrimai finansuojami pagal Lietuvos–Šveicarijos bendradarbiavimo programos, kuria siekiama sumažinti ekonominius ir socialinius skirtumus išplėtusiame Europos Sąjungoje, projekto sutartį Nr. CH-3-ŠMM-01/08”

LIETUVOS IR ŠVEICARIJOS
BENDRADARBIAVIMO PROGRAMA

Ar tikrai e-rezidentu galima tapti tik Estijoje?

Darius JASINSKIS
„Danske Bank“ Verslo plėtros tarnybos direktorius

Santūriji estai vėl ruošiasi nustebinti pasaulį – šį kartą suteikdami e-rezidentų statusą užsienyje gyvenantiems žmonėms ir taip pradėdami precedento neturinčią projektą, virtualiai išplėsiantį valstybės sienas. Estijos parlamentas antradienį priėmė įstatymą, atveriantį kelią skaitmeninės ID išdavimui ne Estijos piliečiams ir rezidentams. Pirmosios kortelės turėjusios pasirodyti šių metų pabaigoje, panašu, Estijos atstovybėse užsienyje bus pradėtos dalyti tik po metų. E-rezidentų ID kortelė bet kurioje šalyje esančiam asmeniui suteiks galimybę jungtis prie Estijos e-paslaugų sistemos, atidaryti banko sąskaitas, steigti bendroves ir jas valdyti. E-rezidentai bus identifikuojami pagal jų biometrinius duomenis.

Šis Estijos planas, įvertinus jį nuodugniau, neatrodo utopinis. Priešingai jį galima įgyvendinti ir mūsų valstybėje. Lietuvos infrastruktūra, elektroninės paslaugos ir esama teisinė bazė galėtų būti pritaikytos tokioms iniciatyvoms. Paprastas

pavyzdys – jau dabar atsidarant verslo kaupiamąją sąskaitą, reikalingą įmonės steigimui, bent „Danske Bank“ atėiti į banko skyrių nėra būtina. Tačiau čia pat iškyla kliūtys – sakykime, įmonei norint vėliau atsidaryti ir einamąją sąskaitą, su kuria bendrovė atliks visas operacijas, bendrovės atstovui jau reikia atvykti į skyrių. Dėl to Lietuvoje reikėtų patobulinti kai kuriuos teisės aktus. Pritaikius nedidelius pakeitimus Lietuvoje verslo įmonei, kaip ir visi gyventojai, galėtų atidaryti visas – tiek kaupiamąsias, tiek einamąsias – sąskaitas internetu. Pakeitimai maži, bet labai reikalingi bei aktualūs verslui.

Suvienijus valdžios institucijų ir verslo pastangas bei išplėtojus panašų projektą Lietuvoje – mūsų šalis taptų konkurencingesne investicijoms valstybe nebe regiono, o pasaulio mastu. Šalies ekonomikos ir verslo ryšių neberibotų geografinė padėtis, o išnaudojant šiuolaikines technologijas jie plėstųsi, tuo pačiu didindami įplauką į šalies biudžetą ir kurdami naujas darbo vietas. Lietuva, būdama didesnė gyventojų skaičiumi, geru bendruoju bei technologiniu išsilavinimu tikrai turėtų ką pasiūlyti užsienio investuotojams.

LIETUVOS SPORTO UNIVERSITETO JUBILIEJUS

Lapkričio 21 d. Lietuvos sporto universitetas (LSU) iškilmingai paminėjo 80 metų jubiliejų. Tą dieną nuo pat ryto universitete vyko šventiniai renginiai. Vienas gražiausių šventės akcentų – ilgamečio universiteto rektoriaus profesoriaus Stanislovo Stonkaus vardo auditorijos atidarymas. Po jos vyko mokslinė konferencija, skirta daktarui Antanui Jurgelioniui atminti. Vėliau surengta spaudos konferencija, kurioje dalyvavo LSU absolventai: Seimo vicepirmininkas Vydas Gedvilas, nusipelnęs šalies krepšinio treneris Vladas Garastas, olimpinė vicečempionė Austrėja Skujytė ir rektorius prof. habil. dr. Albertas Skurvydas.

Iškilmingas jubiliejaus minėjimas įvyko universiteto aktų salėje. Lietuvos sporto universiteto bendruomenę sveikino LR Ministras Pirmininkas Algirdas Butkevičius, LR Seimo vicepirmininkas Vydas Gedvilas, Kauno miesto meras Andrius Kupčinskas, Kūno kultūros ir sporto departamento generalinis direktorius Edis Urbanavičius, Švietimo ir mokslo ministerijos, Lietuvos tautinio olimpinio komiteto atstovai, universitetų rektorai ir socialiniai partneriai. Šventės metu LSU aukšniais garbės ženklais apdovanoti iškilniausi universiteto absolventai. Susirinkusius svečius džiugino tautinių šokių „Rasa“ ir LSU merginų ansamblių pasirodymai.

Vieno žymiausių lietuvių inžinierių – Juozo Vincento DANIO-DANILIAUSKO šimtąsias gimimo metines minint

Dr. Algimantas NAKAS

Inžinierių vardai istorijoje

Pasaulio istorijoje nemažai statybos ir hidrotechnikos inžinierių, pasižymėjusių išskirtiniu talentu ir nuostabiais darbais. Pirmiausia minimas Imchotepas, pastatęs pirmąsias piramides Egipte. Naudojant kalkakmenį pasiektas apie 60 m faraono Džoserio piramidės aukštis. Ši piramidė yra išlikusi iki dabar, nors jos amžius beveik 5000 metų.

Ir šiandien stebina kiniečio Didžiojo Jui novatoriški hidrotechnikos darbai, padaryti maždaug prieš 4300 metų. Jis sukūrė būdus upių potvyniams suvaldyti, išvalant ir gilinant upes. Šie darbai tuomet lėmė sparčią Kinijos ekonomikos raidą.

Prieš maždaug 500 metų iki mūsų eros pradžios graikas Eupalinijus kalne iškirto apie 1 km ilgio tunelį vandeniui tiekti. Tiems laikams fantastiškas buvo sprendimas kirsti tunelį iš abiejų kalno pusių, išlaikant nuolydį. Darbus rankiniu būdu atliko dvi grupės vergų iš priešingų kalno pusių. Jos susitiko tik su 6 m nuokrypiu nuo nustatytos linijos!

Aleksandrijos uostą Egipte, Nilo deltoje įkūrė Aleksandras Makedonietis 332 m. prieš Kristų. Prieš uostą yra nedidelė Faro salelė. Joje Sostratas Kniedietis 300 m. prieš Kristų iš balto marmuro pastatė net 120 m aukščio Aleksandrijos švyturį, kuris buvo laikomas vienu iš septynių pasaulio stebuklų. Tai buvo pirmasis pasaulyje jūros švyturys. Jo bokšte naktį liepsnojo ugnis, kurią buvo galima pamatyti iš toli. Keliaujantieji jūra orientuodavosi pagal topografinius kranto objektus, pavyzdžiui, aukštus kalnus, bet Egipto krantai yra gana lygūs, todėl be navigacinių prietaisų tiksliai plaukti nebuvo įmanoma. Faro salos švyturys geru oru buvo pastebimas net iš 100 jūrinių mylių atstumo, o blogu – iš 35 jūrinių mylių (1 jūrmylė lygi 1852 m). Aleksandrijos švyturio statyba – didžiulis tų laikų pasiekimas, reikšmingas Egipto ekonomikai. Jis tarnavo žmonėms beveik iki 14 amžiaus vidurio, kol sugriuvo per žemės drebėjimą.

Lietuviški garsių inžinierių vardai

Minėtų praeities keletu nuostabių darbų paletę galima papildyti daugybe kitų pavyzdžių. Istorijos tėkmėje randame ir mūsų krašto žmonių išpūdingų pasiekimų statyboje ir hidrotechnikoje. Didžiuojamės kraštiečiu Stanislovu Kerbedžiu, XIX a. pastačiusiu daug modernių tiltų, Petru Vileišiu, tapusiu 19-20 a. vienu žymiausių kesoninių tiltų pamatų specialistu, Gabrieliumi Narutavičiumi, XX a. pradžioje pastačiusiu daugybę didelių hidroelektrinių Europoje, Vytautu Izbicku, pripažintu žymiu XX a. 20 a. antrosios pusės pramonės ir energetikos statinių specialistu įvairiose pasaulio valstybėse ir kt.

Vis dėlto apie kai kuriuos tarptautiniu mastu pagarsėjusius inžinierius šiuolaikinė Lietuvos visuomenė žino pernelyg mažai. Vienas tokių yra Juozas Danys-Daniliauskas, žinomas pasaulyje kaip žymus jūrinių užkrančių švyturių projektų autorius, tokių statinių statybos technologijų kūrėjas, upių užtvankų ir hidroelektrinių

projektuotojas, ledo jėgų tyrinėtojas. Daugelis jo publikuotų darbų ne tik supažindina su originaliais statybų projektais, bet ir buvo aukštai įvertinti žymių specialistų. Kiek apmaudu, kad J. Danys buvo priverstas talentą skirti mums draugiškos, o ne savosios valstybės labui. Toks likimas teko ne vienam lietuvių inžinieriui, Antrojo pasaulinio karo nublokštam į svetimą šalį.

J. V. Danio – Daniliausko šaknis

Juozas Vincentas Danys-Daniliauskas (toliau – Juozas Danys) gimė 1914 m. lapkričio 22 d. Padovinio kaime, esančiame už 8 km nuo Marijampolės. Juozo tėvas Vincas Daniliauskas

patyrusių pedagogų. Mokykla išleido daug Lietuvoje žinomų kultūrininkų, visuomenės veikėjų, rašytojų, poetų ir kt. Gaila, kad istorikai retai prisimena net pasaulyje pagarsėjusius technikos specialistus – inžinierius. Taip buvo praityje, taip yra ir dabar.

Studijų metai

Tais pačiais 1932 m. Juozas Danys atvyko į Kauną ir įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultetą. Jis pasirinko statybininko specialybę. Būsimiesiems statybos inžinieriams mokomąsias disciplinas pats J. Danys skirstė į 4 grupes: 1) gamtos mokslai ir matematika; 2) fundamentinės inžinerinės disciplinos; 3) statybos

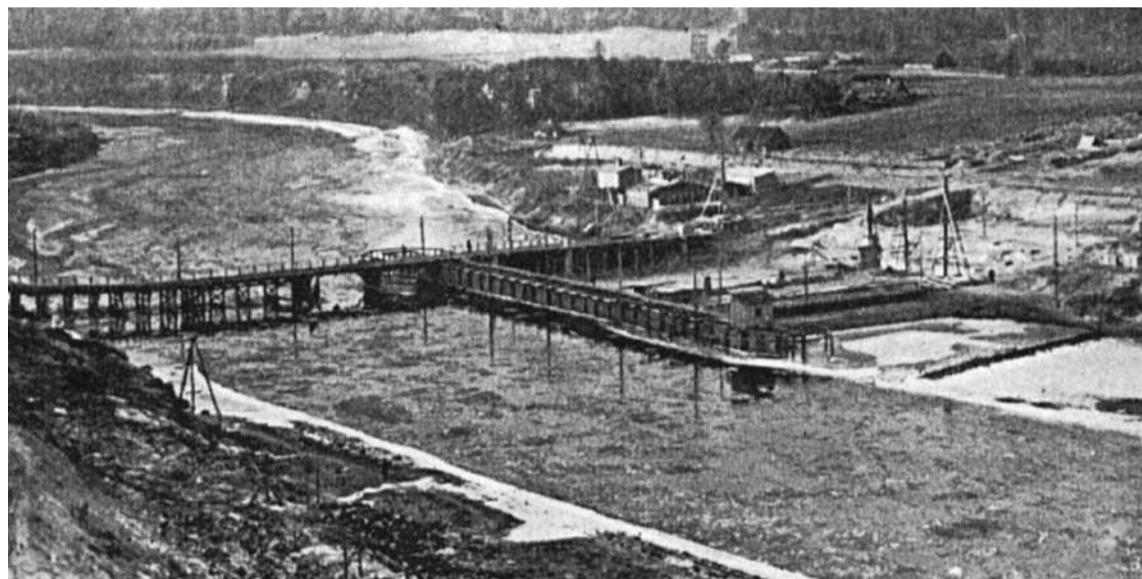
tab“. Ten buvo taikomi moderniausi darbų metodai, remtasi JAV specialistų patyrimu.

J. Danys pasakojo, kad dideli ir sudėtingi darbai jam padarė gilų įspūdį. Vėliau, kai jis rengė diplominį darbą „Neries užtvanka ties Jonava“, LEK pageidavo, kad šis darbas būtų kiek didesnis, negu įprasta, prilygtų hidroelektrinės preliminariniam projektui, kuriuo būtų galima remtis, rengiant išsamius statinio pagrindus, hidrologinius, geologinius, topografinius ir ekonominius skaičiavimus.

Diplominį projektą J. Danys apgynė 1939 m. ir gavo statybos inžinieriaus diplomą. Laiške šio straipsnio autoriui jis rašė, kad jo studijų laikais diplom-

J. Danio ekslibrisas

Turniškių hidroelektrinės statyba 1939 m.

buvo Padovinio pradžios mokyklos mokytojas. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui jį mobilizavo į Rusijos kariuomenę ir pasiuntė mokytis į Čugajevio karo mokyklą. Ją užbaigęs V. Daniliauskas gavo karininko laipsnį ir buvo paskirtas į aktyvią tarnybą.

1915 metais Padovinis ir jo apylinkės tapo rusų – vokiečių mūšių zona: beveik visos kaimo sodybos buvo sudegintos, o gyventojai priverstinai evakuoti į Rusiją. Vinco Daniliausko žmona Magdalena Montvilaitė-Daniliauskienė su vienerių metų Juozuku atsidūrė Voroneže, o vėliau persikėlė į Viatką, esančią netoli Europos-Azijos ribos, pas tėvo brolių Antaną Daniliauską, mokytojavusį tenykštėje gimnazijoje. Prieš karą Antanas negalėjo gauti mokytojo darbo Lietuvoje, nes kai nuo 1895 metų studijavo Sankt Peterburgo universiteto Filologijos fakultete, buvo įkalintas už draudžiamos lietuviškos spaudos platinimą.

Po karo grįžę į Lietuvą broliai Vincas ir Antanas Daniliauskai užėmė reikšmingas valstybės tarnautojų pareigas. Vincas tapo sienos apsaugos specialaus karinio dalinio viršininku, Antanas – Marijampolės gimnazijos direktoriumi, o vėliau – Švietimo ministerijos generaliniu sekretoriumi. Nuo 1922 m. Vincas Daniliauskas buvo Vilkaviškio miesto karo komendantas. Kartu buvo ir šeima, šiame mieste mokėsi ir jo vaikai. Juozukas buvo skautas, aktyvus skautininkų renginių dalyvis. Taigi Juozukas ir jo brolis Vytukas augo patriotiškoje aplinkoje.

1932 m. Juozas baigė Jono Basanavičiaus gimnaziją. B. Kvyklio enciklopedijoje pažymėta, kad joje dirbo daug

inžinerija; 4) architektūra. Įdomu, kad statybos inžinerijoje daug laiko buvo skirta hidrotechnikai. Studentams buvo dėstoma hidrologija ir hidrometrija, hidrotechnikos įrenginiai, jie darė hidrotechnikos projektus ir gavo žinių apie vandens kelius, vandentiekį, miestų kanalizaciją ir melioraciją. Toks statybos inžinieriaus rengimo pobūdis vėliau pasirodė labai palankus daugeliui statybininkų profesijas įgijusių emigrantų. Galima išvardinti daug tokių VDU absolventų, kurie sėkmingai vykdė hidrotechninius darbus, atsідūrę JAV, Kanadoje, Europoje ir kitur. Juozas Danys vėliau pasakojo, kad platus statybinis, architektūrinis ir hidrotechninis studijų profilis buvo naudingas ir inžinieriui statybininkui dirbusiam tuometinėje Lietuvoje, nes karo nuniokotame žemės ūkio krašte, dar neturinčiame išvystytos pramonės, siauros specialybės inžinieriui būtų buvę sunku įsidarbinti.

Jau studijų metu Juozas pastebėtas kaip labai sumanus, darbštus ir pareigingas studentas. Per tris vasaras statybos praktikas Šiaulių apskrities Ukmergės ir Vilkaviškio miestų savivaldybėse jis atkreipė į save Susisiekimo ministerijos specialistų dėmesį giliomis žiniomis ir nemaža kompetencija. Kadangi Lietuvoje buvo ruošiamasi panaudoti Nemuną elektros energijai gaminti, J. Danį 1937–1939 m. Lietuvos energijos komitetas (LEK) pasiuntė į Latviją susipažinti su 70 000 kW galios Kegumo hidroelektrinės, staomos ant Dauguvos upės projektavimu ir statyba. Hidroelektrinės projektą parengė ir statė tarptautinį prapažinimą įgijusi švedų firma „Sen-

nių projektų gynimas buvo ir savotiška vieša paroda. Daug dėmesio kreipta į brėžinių atlikimą. J. Danio eksponuoti jėgainės, užtvankos, žemių pylimų perspektyvų brėžiniai buvo nepriekaištingai atlikti, kiek paspavinti. Stropiai parengtas diplominio darbo aiškinamasis raštas su visais skaičiavimais ir technologinių procesų fragmentais diplominio darbo komisijai padarė labai gerą įspūdį. J. Danys pademonstravo turįs daug žinių apie naujausias hidrotechninių statinių technologijas. Buvo pastebėti ir jo praktiniai įgūdžiai.

Pirmieji darbai – Lietuvoje

Gavęs inžinieriaus diplomą J. Danys pradėjo dirbti Lietuvos vandens kelių valdyboje. Tais pačiais metais, Vilnių grąžinus Lietuvai, jis buvo paskirtas Turniškių hidroelektrinės ant Neries upės statybos viršininku ir pakviestas eiti jaunesniojo asistento pareigas VDU hidrotechnikos katedroje. Ten jis dėstė hidrotechninių konstrukcijų kursą.

Anot pro. L. Ašmonto, keletą puikių knygų apie elektrinių statybas Lietuvoje parašęs išskirtiniu kruopštumu ir kantrybe pasižymėjęs Stasys Bilyš, visą amžių darbavęs elektros energetikoje, 2010 m. išleistoje knygoje „Hidroelektrinių mirażai Lietuvoje 1909–2009“ rašo, kad 1939 m. rudenį Lietuvos energetikos specialistai, vos po poros dienų, kai mūsų kariuomenė įžengė į Vilnių, aplankė Turniškių hidroelektrinės statybą. Jis tvirtina, kad statybą buvo galima tęsti, nes lenkų paliktas inventorių, sandėlių, projektai ir atlikti darbai buvo tvar-

kingi. Deja, anot S. Bilio, jeigu darbai skiriami savajai šaliai, jos energetinei nepriklausomybei stiprinti, Lietuvoje prasideda pragaištinga veikla. Statyba buvo nutraukta.

Nuo 1939 m. J. Danys buvo ir Lietuvos energijos komiteto narys. Jam teko kuruoti darbus, kaip išnaudoti šalies upių vandens jėgą. Tuo metu Lietuvos energijos komitete vyravo nuomonė, kad mūsų kraštą elektrifikuoti reikia, ant upių statant daug vidutinio galingumo elektros jėgainių, o taip pat šiluminių elektrinių, naudojančių durpes, statybai Prioritetais pripažintos Neries ir Minijos upės bei prie Šiaulių esantis Rėkyvos durpynas. J. Danys taip pat organizavo inžinerinius galimų hidroelektrinių tyrimus ne tik ant Neries ties Jonava, bet ir ant Minijos ties Kartena.

Dvi okupacijos

Kai Sovietų sąjunga Lietuvą, Vytauto Didžiojo universitetą buvo pavadintus Kauno universitetu. Maskva atsiantas daug „pagrindinės studijų“ literatūros – marksizmo-leninizmo tematikos veikalus. Technikos fakultetą okupantai reorganizavo į du – Statybos ir Technologijos fakultetus. Prasidėjo Lietuvos žmonių persekiojimas. Juozas Danys skaudžiai pergyveno dėdės Antano ir jo šeimos tremtį ir jautė, kad toks likimas ištiks ir jo tėvą bei jo paties šeimą.

Antrasis pasaulinis karas netruko ateiti ir į Lietuvą. 1941 m. birželio 25 d. vokiečiai įsiveržė į Kauną. Hitlerininkų kariuomenė užėmė daug universiteto patalpų, o neparašęs nei porai mėnesių išvaikė Birželio sukilimo metu suformuotą Lietuvos vyriausybę.

1940–1944 metų laikotarpis buvo reikšmingas Lietuvai, kad universitetas išleido pirmuosius 22 hidrotechnikos-melioracijos diplomuotus inžinierius. Šiame darbe dideli ir J. Danio nuopelnai. Nuo 1941 m. liepos jis buvo pakeltas adjunkto-profesoriaus pareigoms ir paskirtas Hidrotechnikos katedros vedėju. J. Danys skaitė hidrotechnikams labai svarbių disciplinų paskaitas, vedė pratybas, vadovavo kursiniams darbams ir diplominiams projektavimui. Jis labai kruopščiai parengė Hidraulikos paskaitų konspektą, metodines priemonės hidrotechninių konstrukcijų ir vandens jėgos naudojimo kursams.

Artėjant antrajai sovietinei okupacijai, J. Danys suprato, kad tremties išvengti nepavyks ir su tėvais bei savo pasitraukė į Vakarų.

(Tęsinys – kitame numeryje)

ASMENYBĖS

Garbės nario vardas – JAV lietuvių veikėjui G. T. MURASKUI

Zenonas RIPINSKIS

Spalio 24 d. Šiaulių universiteto senato neeiliniame posėdyje iškilmingai inauguruos naujasis universiteto Garbės narys – JAV lietuvių išeivijos veikėjas, gamtos mokslų (geografijos) daktaras Gediminas Tomas Murauskas. Nuo 1996 metų dr. Gediminas Murauskas aistringai ir kruopščiai dirbo, siekdamas sukurti ir sustiprinti ryšius tarp Omahos ir Šiaulių miestų bei institucijų, ypač bendradarbiavimo ryšius tarp Šiaulių universiteto ir Nebraskos universiteto Omahoje (JAV).

1996 m. dr. Gediminas Murauskas buvo vienas iš iniciatorių, kad būtų pasirašyta Šiaulių ir Omahos miestų bendradarbiavimo sutartis. Dirbdamas Omahos susibūravusių miestų asociacijoje, Omahos lietuvių bendruomenėje, G. Murauskas svariai prisideda prie Lietuvos ir Amerikos valstybių bendradarbiavimo stiprinimo, Šiaulių ir Omahos miestų draugystės plėtojimo, padeda vystyti bendradarbiavimą tarp šių miestų savivaldų, ligoninių, mokyklų, botanikos sodų.

Nuo 1997 metų, kai buvo pasirašyta bendradarbiavimo sutartis tarp

Šiaulių universiteto ir Nebraskos universiteto Omahoje, G. Murauskas kartu su kitais Omahos lietuviais ženkliai prisideda prie šios sutarties įgyvendinimo: suteikia visokeriopą pagalbą visiems į Omahą atvykstantiems Šiaulių universiteto studentams, dėstytojams, administracijos darbuotojams, meno kolektyvams.

Per laikotarpį nuo 1997 m. iki šių dienų Šiaulių universitetas ir Nebraskos universitetas Omahoje parengė ir įvykdė per dešimt kultūrinių mainų projektų, kuriuose jau dalyvavo per 800 Šiaulių universiteto ir Nebraskos universiteto Omahoje studentų ir dėstytojų.

„Aš labai dėkingas visai Šiaulių universiteto bendruomenei už Garbės nario vardo suteikimą. Viskas prasidėjo dar 1992 m., kai buvo išrinkta nauja Omahos lietuvių bendruomenės taryba ir aš tapau jos pirmininku, norėjome padaryti kažką naujo. Tada nusprendėme, kad yra du pagrindiniai uždaviniai. Pirmas – kaip išlaikyti lietuvių kalbą ir kultūrą, nes mūsų senelių ir tėvų karta po truputį išėjo amžinybėn ir bendruomenė pradėjo labai trauktis. Antras uždavinys – padėti nepriklausomybę atgavusiai Lietuvai. Tada ir nusprendėme užmegzti ryšius su kuriuo nors Lietuvos

miestu. Radome labai daug Omahos panašumų su Šiauliais. Džiaugiamės, kad po ilgų derybų ir darbų Omahos miesto taryba pritarė mūsų pasiūlymui bendradarbiauti su Šiauliais.

Draugystės ryšius ir įvairius projektus vykdė ne vienas žmogus. Ypač daug šiam bare dirbo jau iškeliavusios amžinybėn Danutė Šulskis ir Irena Gartigaitė, iki šiol aktyviai dirbuojasi mano giminaite Šiaulių miesto Garbės pilietė Nelly Sudavičiūtė-McCalum, mano žmona Dalia Sudavičiūtė, daktaras Paulius Mileris, Indrė Seibutytė, Šiaulių ir Nebraskos universiteto Omahoje absolventė Jurgita Tučkutė ir kt. Visi jie įdėjo daug laiko ir širdies. Galiu pažymėti, kad JAV ambasadoriai Vilniuje ir Lietuvos ambasadoriai Vašingtone ne kartą sakė, kad Omahos ir Šiaulių miestų draugystė yra viena iš aktyviausių ir geriausių tarp Amerikos ir Baltijos šalių miestų. Tai yra geras pavyzdys visiems kitiems miestams. Tai labai geras įvertinimas.

Mes ir toliau stengsimės išlaikyti glaudžius ryšius su Šiaulių miesto vadovais, Šiaulių universitetu ir kitomis institucijomis. Džiaugiuosi, kad Šiaulių ir Omahos miestų draugystė stovi ant labai tvirtų pamatų. Pagrindinis ir

kertinis akmuo – Nebraskos ir Šiaulių universiteto bendradarbiavimas.

Mūsų bendruomenei dabar yra sudėtingas laikotarpis. Jau, deja, uždaryta šimtą metų gyvavusi Omahos lietuvių parapija ir mes, lietuviai, esame prijungti prie kitos parapijos. Tai gi išlaikyti lietuvių mums taps dar sunkiau, todėl bendradarbiavimas su Šiaulių universitetu ir Šiaulių miestu mums yra labai reikalingas ir svarbus“, – pažymėjo G. Murauskas.

Trumpai viešėdamas Šiauliuose dr. G. Murauskas turėjo labai daug susitikimų ir pokalbių apie tolesnius bendradarbiavimo darbus. Jis viešėjo Šiaulių Moters ir vaiko klinikoje, Šiaulių plaučių ligų ligoninėje, Šiaulių universiteto botanikos sode, Lietuvos gyvūnų globos draugijos Šiaulių skyriuje, Šiaulių arenoje stebėjo Šiaulių krepšinininkų rungtynes.

Paklaustas, kokie darbai laukia artimiausioje ateityje, G. Murauskas nedvejodamas pripažino, kad ilsėtis tikrai nėra kada. „2015 m. planuojame suaktyvinti 2012 m. pradėtą naują bendradarbiavimo projektą tarp Šiaulių universiteto ir Omahos Lauritzeno botanikos sodų, pagal kurį Amerikos prerijų laukinių augalų sodas bus

įkurtas Šiauliuose, o Vidurio Europos ir Baltijos augalų rūšys bus įtrauktos į Omahos botanikos sodą. Planuojame vasarą pakviesti skulptorių iš Šiaulių rajono, kuris iš medžio išdrožtų lietuvišką skulptūrą Omahos botanikos sode. 2015 metų rugsėjo mėnesį jubiliejų švęs Omahos susibūravusių miestų asociacija, į kurios šventinius renginius norėtume pakviesti visų su Omaha bendradarbiaujančių miestų delegacijas. Labai norėtume, kad šiame renginyje koncertuotų ir Šiaulių universiteto liaudiškos muzikos ansamblis „Saulė“. Žinoma, kaip ir kiekvienais metais rūpinsimės visais šiauliečiais, atvykstančiais tiek į Omahos universitetą, tiek į kitas Omahos institucijas“, – sako G. Murauskas.

Dr. Gediminas Tomas Murauskas – penktasis Šiaulių universiteto Garbės narys. Ši vardas jau yra suteiktas informacinių technologijų specialistui T. Watsonui (Watson) (JAV), „Gebert Ruef“ fondo atstovui Baltijos šalims M. Šveiceriui (Schweizer) (Šveicarija), inžinieriui ir visuomenės veikėjui V. Šliūpui (JAV), Lietuvos Respublikos garbės konsulei Klivlende I. Bublys (JAV).

PASAULIS NENORĖJO PATIKĖTI

Janas Karskis (1914 – 2000) – diplomatas, istorikas, teisininkas, Vašingtono Džordžtauno (Georgetown) universiteto profesorius, okupacijos metu buvęs pogrindyje veikęs Lenkijos valstybės vyriausybės emisaru. 1942 metų spalį Lenkijos emigracinės vyriausybės atstovybės pavedimu jis susitiko su žydų pogrindžio veikėjais. Šie paprašė pranešti sąjungininkams apie masinį žydų naikinimą ir paraginti gelbėti žydų tautos likučius Europoje. Karskis savanoriškai buvo slaptai įvestas į Varšuvos getą bei į Vokietijos nacių tranzito stovyklą Liublino Izbicoje netoli Belžeco. Ten jis pamatė, kaip siaubingai elgiamasi su žmonėmis, kaip jie masiškai grūdami į gyvulinius vagonus.

Tai, ką pamatė, jis asmeniškai papasakojo Anthony Edenui (Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministru) ir JAV prezidentui Franklinui D. Rooseveltui bei kitiems svarbiems Vakarų politikams. Tačiau pasaulio galingieji nepatikėjo jo liudijimais. Felixas Frankfurteris, JAV Aukščiausiojo teismo teisėjas, taip apibūdino Janą Karskį: „Aš nesakiau, kad tas jaunuolis meluoja. Sakiau, kad negaliu patikėti tuo, ką jis kalba. Tai ne tas pats.“

1982 metais Jeruzalės Yad Vashem institutas suteikė J. Karskiui Pasaulio tautų teisuolio titulą. 1995 metais tuometinis Lenkijos prezidentas Lechas Wałęsa Janui Karskiui įteikė Baltojo erelio ordiną, o 2012 metų gegužės 29 d. JAV presiden-

Jan Karski 1943 metais. Thomas Wood nuotrauka

tas Barackas Obama po mirties jį apdovanojo prezidentiniu Laisvės medaliu – aukščiausiu JAV apdovanojimu, skiriamu civiliams.

Lapkričio 13 d. Vilniuje, Tolerancijos centre (Naugarduko g. 10 / 2), atidaryta paroda „Janas Karskis. Laisvės žmogus“. Šiai progai buvo skirtas ir Rzeszów Klezmer Band koncertas. Renginį organizavo Lenkijos Respublikos ambasada Vilniuje kartu su Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus Tolerancijos centru bei Lenkijos institutu Vilniuje.

Parengta remiantis Lenkijos Respublikos ambasados pranešimu.

In memoriam ALGIRDUI GARALIUI (1944-2014)

Spalio 31 d. netekome buvusio Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto Vadybos katedros profesoriaus, socialinių mokslų daktaro, edukologijos, vadybos ir marketingo teoretiko, logistikos metodologijos kūrėjo, profesoriaus Algimanto Garalio. Jo gyvenime darniai persipynė domėjimasis įvairiomis technologinių ir socialinių mokslų sritimis, neeiliniai sportininko ir sportininkų ugdytojo gebėjimai, tyrėjo ir pedagogo talentai. Atkaklumas ir darbštumas leido jam kiekvienoje iš šių sričių siekti aukščiausių rezultatų.

Algirdas gimė 1944 m. vasario 24 d. gražiam Žemaitijos kampelyje – tuometinio Tryškių valsčiaus Leilėnų kaime. Dar mokydamasis Tryškių vidurinėje mokykloje jis apsisprendė greičiau pasirengti savarankiškam gyvenimui ir 1960 metais įstojo į Šiaulių politechnikumą. Netrukus išryškėjo sportininko gebėjimai ir sistemingos treniruotės lėmė tai, kad Algirdas 1963 metais tapo Lietuvos savignyos imtynių čempionu ir iki 1969 metų šį titulą ne kartą apgynė.

Nuo 1964 m. dirbdamas Klaipėdoje jis elektrotechnikos profesinę veiklą derino su aktyviu sportu ir jaunųjų sportininkų rengimu. Šią veiklą pertraukė šaukimas į karinę tarnybą. Grįžęs į Klaipėdą Algirdas dirbo specializuotoje kilnojamojoje kolonoje meistrų ir darbų vykdytoju, kartu tęsdamas sportininko karjerą ir trenerio veiklą. 1969-1974 metais jis studijavo tuometinio Lietuvos kūno kultūros instituto Pedagogikos fakultete ir įgijo sporto trenerio ir kūno kultūros mokytojo profesiją.

Nuo 1975 metų A. Garalis pradėjo

dirbti Kauno politechnikos instituto (dabar – KTU) dėstytoju. 1980 m. jis baigė Leningrado (dabar – Sankt Peterburgo) Lesgafto kūno kultūros instituto aspirantūrą ir 1983 m. apgynė disertaciją „Inžinerijos specialybės studentų psichofizinis rengimas kūno kultūros užsiėmimuose“. Jam buvo suteiktas pedagogikos mokslų kandidato laipsnis.

Netrukus po disertacijos gynimo jis buvo įtrauktas į kosmonautų rengimo mokslinę grupę, tobulinusią jų psichofizinio rengimo metodiką. Jis sukūrė ir eksperimentiškai patikrino būsimų specialistų, kurių veikla susieta su įtemptu protiniu darbu ir didelėmis emocinėmis perkrovomis bei hipodinamija, originalią integruotą fizinio ir psichologinio rengimo bei asmenybės saviugdą holistinę sistemą. Tais pačiais metais jis tapo ir prof. Jurgio Brėdikio vadovaujamos Kauno medicinos instituto Kardiologijos klinikos grupės, kūręs pirmuosius širdies stimulatorius, nariu. Turėdamas elektrotechnikos pasirengimą, didelę sportininko ir trenerio patirtį bei galias psichofizinio ugdymo

metodikos žinias, jis svariai prisidėjo prie medicininės elektronikos plėtojimo. A. Garalis – keturių techninių inovacinių pasiūlymų autorius.

1988 m. jis tapo savo buvusios Alma Mater – Lietuvos kūno kultūros instituto dėstytoju. Tuo laikotarpiu pasirodė tokie jo darbai, kaip „Būsimų inžinierių savarankiškų kūno kultūros užsiėmimų organizavimas, jų turinys ir metodika“ (1987), „Protinis darbas, psichohigiena ir kūno kultūra (1987), „Inžinierius šiuolaikinėje gamyboje ir jo psichofizinis parengimas (1988).

Vienas iš svarbiausių atkurtos Lietuvos valstybės uždavinių buvo visų ekonomikos sričių pertvarkymas, modernios ūkio vadybos sistemos sukūrimas. Todėl tuo laikotarpiu nemaža dalis fizinio ir technologinio mokslų specialistų, turinčių tiriamąjį, gamybinio ir pedagoginio darbo patirtį ryžosi prisidėti, kuriant šiuolaikiškos socialinių mokslų sistemos pagrindus. Pakviestas dirbti į ką tik įkurto Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Vadybos katedrą, Algirdas tyrė įvairių ūkio šakų ir organizacijų plėtotės perspektyvas, kūrė naujo tipo vadovų rengimo sistemą.

Nuo 2002 metų Algirdas Garalis – Šiaulių universiteto Socialinių mokslų

fakulteto Vadybos katedros profesorius. Dirbdamas šiame universitete jis ypatingą dėmesį skyrė moderniosios logistikos sistemos kūrimui ir jos taikymui šiuolaikinėje ekonomikoje. Jis – daugiau kaip šimto mokslinių ir kelių dešimčių mokslo populiarinimo straipsnių autorius, daugelio tarptautinių mokslinių konferencijų pranešėjas, aktyvus naujų mokslo idėjų propaguotojas, mokslo darbų leidinio „Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos“ redakcinės kolegijos narys. Šiaulių universitete parengti tokie jo darbai, kaip metodinė priemonė „Logistikos projekto rengimas“, vadovėlis „Logistika“ ir „Logistikos terminų aiškinamasis žodynas“. A. Garalis buvo daugelio studentų baigiamųjų darbų vadovas, konsultantas ir recenzentas, jaunųjų tyrėjų veiklos skatintojas. Jo pasirinktas gyvenimo devizas „Branginti kiekvieną gyvenimo akimirką ir nuosirdžiai dirbti žmonių labui“ bene geriausiai apibūdina jo asmenybę. Bendradarbių atmintyje jis ilgam išliks kaip labai geranoriškas, šiltai ir nuosirdžiai bendraujantis kolega ir labai kruopštus mokslininkas. SMF Vadybos katedros kolektyvas dėl šios netekties reiškia gilią užuojautą jo artimiesiems.

MINĖJIMAI, PARODOS, NAUJOS KNYGOS

PARODA, SKIRTA GALILĖJO GILILĖJAUS 450-ŪJŲ GIMIMO METINIŲ MINĖJIMUI

Donata KULVIECAITĖ

2014 m. minime italų mokslininko, astronomo, fiziko Galilėjo Galilėjaus 450 gimimo metines.

G. Galilėjus gimė Pizoje (Italija) vasario 15 d. 1564 metais Galilėjus Galilėjaus tėvas Vincenzo Galilėjus buvo žymus Italijos muzikologas bei kompozitorius. G. Galilėjus palaikė glaudžius mokslinius ryšius su Vilniaus universitetu. G. Galilėjus – klasikinės fizikos pradininkas, eksperimentinio metodo gamtai pažinti kūrėjas. Jis įrodė, kad pasaulis objektyviai egzistuoja, jis begalinis, materija amžina. G. Galilėjaus išradimai, jo išplėtotas metodas ir naujos mokslo idėjos lėmė esminį fizikos raidos lūžį, klasikinės fizikos pradžią.

Įžymių mokslo įvykių sukaktys paskatina mokslo istorikus ir filosofus išsamiau paanalizuoti tuos įvykius, kartais netradiciniais aspektais aptarti mokslininkų kūrybą, neretai siejant su gretimų mokslo šakų raida. Taip gimsta monografijos, mokslinių straipsnių rinkiniai,

skirti įžymioms datoms ir įžymiems mokslininkams paminėti.

Klasikinės mechanikos istorijos ir metodologijos moksliniai tyrimai Lietuvoje siejami su Liubomiro Kulvieco moksliniais darbais. L. Kulvieco veiklos analizė rodo, kad jam pavyko pasiekti reikšmingų rezultatų. Be pagrindinių Europos kalbų jis sėkmingai naudojo lotynų kalbą, kuria buvo rašomi pagrindiniai klasikiniai gamtos veikalai. Minint G. Galilėjaus 450 gimimo metines Lietuvos Nacionalinė UNESCO komisija suteikė patronažą mokslo istoriko prof. Liubomiro Kulvieco knygai “ Svorio sąvokos raida klasikinėje mechanikoje XVII-XX a.” Knygos rėmėjai yra Elgerta group ir Sauliaus Karoso labdaros ir paramos fondas.

2014 m lapkričio mėnesį Lietuvos technikos bibliotekoje surengta jubiliejinė paroda, kurioje buvo eksponuojami moksliniai straipsniai ir knygos apie G. Galilėjų įvairiomis užsienio kalbomis. Dėkojame Lietuvos technikos bibliotekos Organizacijų aptarnavimo skyriaus vedėjai Dairai Kalvaitienei ir vyresniajai bibliotekininkei Vilijai Vygovskienei už šios parodos parengimą.

Baltų genčių vaidmuo Europos kultūros istorijoje

Libertas KLIMKA

Ši knyga - visai naujas žodis lietuvių etnogenezės tyrinėjimuose, stengiantis atsakyti į kardinalius šios problemos klausimus. Autorius akad. prof. Eugenijus Jovaiša, lygindamas archeologinių kultūrų duomenis bei įsigilindamas į istoriografinių šaltinių tekstus (iš naujo specialistų išverstus iš lotynų kalbos), randa svarių argumentų įrodyti didelę baltų genčių įtaką senajame žemyne vykusioms istoriniams procesams. Baltų kultūros sklaidos arealas romėniškuoju laikotarpiu buvo milžiniškas: nuo

Oderio iki Okos. Gal tuo sąlygotas yra ir artefaktų stiliaus baltiškasis savitumas, išlikęs iki Lietuvos krikšto.

Beje, retą mokslinę knygą taip malonu paimti į rankas: pateiktos iliustracijos ir visos knygos dizainas estetiškai tobuli. Labai vertinga knygos dalis - garsiojo Ptolomajo žemėlapiu interpretacija. Įsigilinus į šio antikos kartografo bei astronomo naudotas projekcijos ypatumus, autoriui pavyko lokalizuoti atskirų genčių gyvenamas teritorijas; tai mūsų istoriografijoje padaryta pirmą kartą.

(Tęsinys – kitame numeryje)

„MOKSLO LIETUVOS“ KREIPIMASIS

Jau ne pirmas šimtmetis įvairioms socialinėms grupėms būdingas siekis skleisti savo spausdintą žodį. Daug leidinių šiuo metu leidžiama tiek Lietuvoje, tiek išsivijoje. Nemažai jų leista net ir vargingiausiomis sąlygomis: karo pabėgėlių stovyklose, tremtyje, pogrindyje.

„Mokslo Lietuva“ dar 1989 m. rugpjūtyje pasveikinusi skaitytoją kaip kuklus informacinis Lietuvos mokslininkų sąjungos kūrimo Organizacinio komiteto leidinys, išgyveno ryškių permainų laikmetį, technologijų virsmą ir bendradarbių kaitą. Šiandien tai solidus laikraštis, skirtas mokslo populiarinimo ir akademinės visuomenės telkimo tematikai, lankantis skaitytojus du kartus per mėnesį, išleidęs 530 numerių, ne tik spausdinamas popieriuje, bet ir kviečiantis apsilankyti e-svetai: <http://mokslolietuva.lt/>.

Kad ir ateityje „Mokslo Lietuva“ būtų visuomet įdomi ir laukiama, reikia mūsų visų talkos, naujų idėjų ir širdžių šilumos. Reikia talkos laikraščio reakcijai ir redakcinei kolegijai. Reikia naujų temų ir pasiūlymų, kaip jas kuo įtaigiau pateikti skaitytojams. Todėl visus jus – dirbančius tiek Lietuvoje, tiek užsienyje – nuoširdžiai kviečiame ir raginame ne tik skaityti „Mokslo Lietuvą“, bet ir rašyti jai. Kviečiame dalintis tuo, kas gali būti įdomu jūsų kolegoms bei Lietuvos visuomenei:

- įspūdziais iš renginių ir stažučių;
- pasakojimais apie darbus bei pasiekimus;
- pamąstymais apie sunkumus, su kuriais susiduriate, ir galimus sprendimus;
- pokalbiais su kolegomis (niekas neparašys geresnio interviu su žymiu mokslininku nei jūs, dirbantieji kartu);
- mokslo naujienomis ir jų populiarinimo veikla.

Prašome Jūsų siųsti straipsnius, pasiūlymus bei pastabas, o taip pat ketinimus prisidėti prie redakcinės kolegijos adresu mokslolietuva@gmail.com

Skaitytojų patogumui „Mokslo Lietuva“ kurią naują, šiuolaikišką prenumeratos sistemą, pasinaudodama naujomis informacinėmis technologijomis. Laikraštį bus galima užsisakyti nuo bet kurios dienos bet kurios trukmės laikotarpiui, pasinaudojant elektronine bankininkyste ir perdant prenumeratos mokesť tiesiogiai į redakcijos nurodytą sąskaitą. Užsisakyti „Mokslo Lietuvą“ galima ir užėjus į redakciją darbo dienomis nuo 9 iki 17 val. Vilniuje, Basanavičiaus g. 6. Kaip ir anksčiau, „Mokslo Lietuvos“ prenumeratą priima visi „Lietuvos pašto“ skyriai.

Išsamiau apie prenumeratos naujoves bus paskelbta artimiausiuose „Mokslo Lietuvos“ numeriuose ir minėtoje elektroninėje laikraščio svetainėje. (Parengė Emilis Urba ir Jonas Jasaitis)

Su geriausiai linkėjimais -
„Mokslo Lietuvos“ redakcija

EUGENIJUS JOVAIŠOS MONOGRAFIJOS „AISČIAI“ II DALIES SUTIKTUVĖS

PIRMIEJI ATSLIEPIMAI

„Klaidingos istorinės sąmonės“ kančia ir jos įveikimas

Romualdas GRIGAS

Praėjo vos dešimt dienų po akad. E. Jovaišos knygos „Aisčiai. Erdvė“ pristatymo. Vartau puslapius, skaitau atskiras vietas, įsijaučiu į tekstą, piešinius ir daugybę paties autoriaus sudarytų žemėlapių. Sudėtingas, labai sudėtingas tekstas. Bet, paprašytas šio laikraščio redaktorių, drįstu išsakyti keletą patirto įspūdzio fragmentų.

Regis, visai neseniai, prieš keletą metų akis į akį ginčijausi su iškilia asmenybe (vardo neminėsiu), kuri lemdavo lietuvių (baltų, aisčių) istorijos interpretacijas. Įsivėliau į privačią diskusiją vien dėl tos priežasties, kad mokslininkas ką tik buvo spaudai pateikęs interviu, kur „juodu ant balto“ buvo užrašyta, kad mes, lietuviai, esame tie patys slavai, tik kalbantys kažkaip užsilikusiu lietuvišku dialektu. Tarsi pasiteisindamas jis tada man pasakė: „yra taip, kaip yra...“ Gavo ordinus iš kaimynų. Pietinio kaimyno universitetuose, remiantis lietuvių mokslininko autoritetu, studentams dėstoma, kad lietuviai – visai ne lietuviai, o tie patys slavai, tik nuklydę į šalikelę nuo slaviškosios magistralės...

Kodėl skaitytoji šią liūdną tiesą pateikiau? Ogi jau vien dėl tos priežasties, kad po akad. E. Jovaišos pirmos antros monografijos, skirtos aisčių istorijai (autorius pradžioje parašyti dar kelis tomus – tiek turįs gausios medžiagos ir įkvėpimo!), toliau pasauliui skleisti melagingą istorinę sąmonę bus tiesiog neįmanoma.

Abiejų įspūdzinių knygų autorius stulbina skaitytoją iš „pašalių“ surankiota gausia, nauja informacija. Tarsi jam būtų medžiagą teikusios kokios tai paslaptingos tarnybos... Pateikiamas labai įdomus 1535 metais datuojamas šaltinis, kuriame aprašomi po krikšto į prūsų pajūrį atremti sūduviai. Aprašytas sunkus įsiau drinusių

jau šaltos jūros bangose gintarą gaudančių sūduvių darbas. Tai jau buvo kryžiuočių išniekinti ir pavergti žmonės... Bet čia pat randame ir tokį įrašą: „Šita gentis visada užsispyrusi siekė išsaugoti apdarus, religines apeigas ir savo protėvių kultūrą...“ (žr. E. Jovaišos monografijoje, 174 psl.). Štai kokie buvo tie aisčiai! Ko gero iš senųjų laikų žemaičiai dar šį tą reikšmingo bus išsaugoję. Ir – padovanoję Lietuvai.

2013 metais pasaulį išvydo Montero Gijermo Moron ispanų kalba parašyta knyga: „Imperijos ir imperija“. Autorius – pasaulinį pripažinimą įgijęs civilizacijų tyrinėtojas. Štai ką ir kaip jis rašo: „Vizigodai priklausė didžiai baltų kultūrai, kuri išplito po visą Vakarų Europą ir įsikūrė Ispanijoje (vizigodai) ir Italijoje (ostrogodai), kultūrai, kuri išliko tvirta ir davė pagrindą Prancūzijos, Ispanijos, Portugalijos ir Italijos istorijai.“ Iškilusis mokslininkas taip rašė tiesiogiai įtakotas mūsų tautietės dr. Jūratės Statkutės de Rosales (šį rudenį jai sukako 85 metai!), gyvenančios ir dirbančios Venesueloje (Karakase).

Akad. E. Jovaiša savo antroje aisčių skirtoje monografijoje nemini nė vieno iš čia ką tik mano įvardintų dviejų autorių. Bet, apsiginklavęs istoriko drąsa ir įžvalgomis, akademikas, minėdamas gotus, visada neužmiršta pastebėti, kad visuose jų maršrutuose aptinkami vakarinių galindų ir sūduvių pėdsakai, netgi pakankamai ryškūs jų apsigyvenimo naujose žemėse ženklai.

Taigi, bendras pasirodžiusios monografijos įspūdis toks, kad turime jau pravertą langą, pro kurį laukan išskuba „klaidinanti istorinė sąmonė“, o jos vietą užima objektyvesnėmis, visavertiškesnėmis žiniomis grindžiamas mūsų, t. y. lietuvių, istorinis sąmoningumas. Autorius yra profesorius, habilituotas mokslų daktaras, daugelio darbų apie tautos tapatybę ir jos raidą autorius, Lietuvos Mokslų akademijos narys.

NAUJOS KNYGOS LIETUVOS MEDICINOS BIBLIOTEKOJE

Goda Bačienė [et al]. (2012) Aukime kartu: esminiai sėkmingos tėvystės veiksniai ir komponentai. Vilnius: Petro ofsetas], 53 p.

Kavoliūnas, Aleksandras (2012). Apie Dievą, Tėvynę ir kasdienybę (straipsniai, apybraižos, esė) Vilnius: Atkula, 2012. - 264 p. - Su žyma: Dovanota autoriaus 2014-iais metais.

Gudaitė, Gražina [et al]. (2014) Psichoterapijos veiksmingumas: terapiniai veiksniai ir subjektyviai išgyvenami pokyčiai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 270 p.

Šakalienė, Rasa; Daubarienė, Jurgita. (2014) Išsėtinė sklerozė ir kineziterapija. Studijų knyga. Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, Lietuvos sporto universitetas. Kaunas: Technologija, 108 p.

Antanas Vinkus: 70-osioms gimimo metinėms: Bibliografijos rodyklė, 1972-2012. (2014) Sudarytojos: Anita Goldberga, Dalia Greičiūtė, Ilona Korgema, Lolita Miežienė, Regina Murmokaitė, Irena Navickienė, Elvyra Šileikienė, Olga Samyginė. Panevėžys: Amaleros leidyba, 99 p. Su žyma: Dovanota **Antano Vinkaus, 2014-iais metais.**

Bužinskas, Gintautas; Šnurova, Genovaitė. (2014) Utenos kolegija: laikmečio žingsniai. Utena: Utenos Indra, 207 p.

Gurevičius, Romualdas; Mekšriūnaitė, Sandra. (2014) Lietuvos miesto ir kaimo gyventojų

išvengiamo mirtingumo tendencijos 1967-2011 m. Vilnius: Higienos institutas: Kriventa, 87 p.

Staniulienė, Vida. (2013). Vaiko sveikatos priežiūra. Mokomoji knyga. 2-asis patais. leid. Kaunas: Vitea Litera.

Preventing Suicide: A Global Imperative. (2014) Geneva: WHO, 89 p.

Training in Monitoring and Epidemiological Assessment of Mass Drug Administration for Eliminating Lymphatic Filariasis. Facilitators' guide. (2013) Geneva: WHO, 61 p.

Адаскевич, В.П. (2014) Диагностические индексы в дерматологии. Москва: Издательство Панфилова: Издательство БИНОМ, 341 p.

Эрнесто Бонифаци. (2014) Дифференциальная диагностика в детской дерматологии. Перевод с английского под редакцией В.П. Адаскевича. Москва: Издательство Панфилова: Издательство БИНОМ, 145 p.

Г.-П. Бурместер [et al]. (2014) Наглядная иммунология. Перевод с английского под редакцией Л.В. Козлова. - 3-е изд. - Москва: БИНОМ. 320 p.

„LIETUVIŠKI ŽVANGUČIAI“ – PRABILUSI TAUTOS DVASIA

Prof. Ona VOVERIENĖ

Perskaičiusi mokytojo, Kovo 11-osios Akto signataro Prano Tupiko sudarytą chrestomatijos mokyklinio amžiaus vaikams „Lietuviški žvangučiai“ pirmąją knygą ir į ją sureagavusi nuoširdaus susižavėjimo šūksniu „Gimtinei“ (Voverienė O. Žvangučiai, tiesiantys taką į lietuviybės lauką // Gimtinė. -2009, birželio 1-30, p. 12), tikėjau sulaukti kitos jos dalies... po kelerių metų. Todėl buvau labai nustebinta, kai mielas plunksnos kolega Bernardas Šaknys, nepraėjus nė metams, paskambino ir pasakė, kad jau išleistas dar dvi „Lietuviškų žvangučių“ knygos. Neįtikėtinas knygos sudarytojo Prano Tupiko kūrybingumas ir darbštumas, jo dvasinis ūgis, tarnaujant savo Tėvynei Lietuvai.

Pirmosios knygos pratarmėje P. Tupikas, emigravęs iš Lietuvos į JAV, rašo, kad jį sudaryti ir išleisti tokią knygą paskatino Tėvynės ilgesys ir meilė jai. Knyga dedikuota Lietuvos vardo paminėjimo istorijos šaltiniuose tūkstantmečiui ir Sąjūdžio, išvadavusio Lietuvą iš Rusijos okupacijos gniaužtų ir atkūrusio Lietuvos nepriklausomybę 20-mečiui. Kita priežastis, paskatinusi knygos sudarytoją imtis plunksnos, buvo spartėjantys globalizacijos procesai, viliojantys iš Tėvynės sveturi ieškoti sotesnio duonos kėsnio šimtus tūkstančių lietuvių. O su jais ir šimtus tūkstančių vaikų, kurių netenka Lietuva. Nedaug lietuviškų šeimų geba emigracijoje išsaugoti lietuvių, greitai ir patys tėvai nutautėja ir augina jau svetimus Lietuvai vaikus. Tik

nedaugelis emigravusių lietuvių, savo širdies gelmėse išsaugojusių idealizmą, stengiasi išlikti ir savo vaikus užauginti lietuviais. Tokių lietuvių „nelinksmos godos dėl vaikų ateities“ buvo dar viena paskata imtis šios knygos sudarymo.

Pratarmėje taip pat aptariamas knygos pavadinimo pasirinkimas. „Žvangučiai – tai kukli gėlė, žydinti Lietuvos pievose, geltonais žiedais, dėžutėje barškančiomis sėklomis“. Lietuvių tautosakoje sakoma, kad žvangučiai „žadina apsnūdusį, kelia iš miego snūdžiantį“. Kaip prisipažino pats knygos sudarytojas, jis labiausiai norėtų, „kad lietuviški žvangučiai aidėtų po visą pasaulį, žadintų tėvų ir jų vaikų sielas, tiesdami kelią į lietuviybės lauką, kad įsismelktų į kiekvieno vaikelio sielos gelmes ir subrandintų tvirtą įsitikinimą: „Esu lietuvis, lietuviu ir noriu užaugti“. Knygos pratarmės autorius tikisi, kad „lietuviškas žodis vaikų sielose paliks dvasinę brydę, kuri atves juos į Lietuvą“ – jų tikrąją Tėvynę.

Pirmoji knyga buvo skirta viso pasaulio lietuvių mažų (5-7 metų amžiaus) vaikų tėveliams, močiutėms ir seneliams. Joje buvo sudėti ir šiam vaikų amžiaus tarpsniui skirti gražiausi lietuvių rašytojų – Martyno Vainilaičio, Ramutės Skučaitės, Vytės Nemunėlio, Česlovo Navakausko, Kazio Jakubėno, Meilės Kudarauskaitės, Zigmo Zinkevičiaus ir kitų mūsų literatūros milžinų eilėraščiai, lietuviškos lopšinės, mįslės, žaidimai. Sumaniai ir jautriai, šio amžiaus tarpsnio vaikams suvokiamu stiliumi talentingas mokytojas pateikia šioje knygoje svarbiausias žinias apie

Lietuvą: Lietuvos himną, V.Kudirkos „Tautišką giesmę“, Mažosios Lietuvos lietuvininkų himną, Lietuvos himno istoriją, Lietuvos valstybės simbolius (herbą, vėliavą, dvigubą kryžių, gedinaičių stulpus), glaustą informaciją apie Lietuvos valdovus, Lietuvos valstybingumo raidą, nepriklausomos Lietuvos prezidentus, apie Sausio 13-ąją, Sąjūdžio organizuotą Laisvės mitingą Vingio parke, patį Sąjūdį ir Lietuvos Nepriklausomybės Aktą, paskelbtą 1990 metų kovo 11-ąją.

Antroji „Lietuviškų žvangučių“ knyga skirta viso pasaulio lietuvių augesniems vaikams, jau mokantiems lietuviškai skaityti, ir jų tėveliams bei seneliams. Antrosios knygos skyriai yra pavadinti „puokštėmis“. Kaip antrosios knygos pratarmėje rašo pats autorius, „kiekviena („puokštė“ – O.V.) – rinkinys gėlių, kurias savo sielose sudaigino lietuvių tautos poetai, rašytojai, kiti šviesuoliai“. (Tupikas P. Lietuviški žvangučiai. Antra knyga. – V., 2009, p. 11). Šioje knygoje sudėtos devynios tekstų „puokštės“: lietuvių tautos atmintinos datos, gimtinės peizažai; širdy skamba Vilniaus varpai; protėvių pėdos; senovės lietuvių dievai, deivės, mitologinės būtybės; Lietuvos vardas, veidas ir siela; šventos lietuvių dainos; skaitinėliai ir viešnagė Vilniaus lietuvių namuose.

Šioje knygoje mūsų tautos pasididžiavimo ir sąžinės – Maironio, Bernardo Brazdžionio, Justino Marcinkevičiaus, Jono Aisčio, Antano Baranausko, Konstantino Bajerčiaus, Vaižganto, Antano Miškinio, Fausto Kiršos ir kitų mūsų literatūros klasikų

kūryba. Visiškai pritariu vilnietės Virginijos Armanavičiūtės, cituojamos knygoje, minčiai, kad „Lietuviški žvangučiai“ – jaunoms motinoms ir tėvams padės tiesti kelią į šviesią Lietuvą. O išsibarsčiusius po pasaulį tautiečius paragins dovanoti sūnams ir dukroms tyrąją, kilniąją Lietuvą (ten pat, p. 9)

Trečioji „Lietuviškų žvangučių“ knyga – tarsi apnuoginta jos sudarytojo Mokytojo širdis, pulsuojanti Tėvynės meile, ilgesiu ir nerimu dėl jos „išsivaikščiojimo“ po pasaulį. Tie jausmai skausmu ir viltimi išsiveržia iš knygos sudarytojo krūtinės žodžiais: „Tu, Lietuva, tu mieliausia. Sudėjau į trečiuosius „Žvangučius“ širdžiai brangiausius eilėraščius, surankiojęs juos iš senų periodinių leidinių, įvairiais metais leistų knygų. Šių kūrinių autoriai vieni gyvena šalia mūsų, o kiti jau seniai išėję Anapilin. Išeidami jie paliko amžiną ženklą lietuvių tautai – jis Lietuvą lydėjo praeityje, stiprina dabartyje ir teikia viltį ateičiai. Tegu atranda mūsų vaikai ir vaikaičiai Lietuvos dvasią, tegu pažįsta jos džiaugsmą, įkvėpus laisvės oro, jos rūpestį, liūdesį ir nerimą sunkiais nelaisvės ir išbandymų metais. Tegu išgirsta jaunoji karta šiose eilėse išsakytą kvietimą – visada ir visur būti savo tautos vertu sūnumi ar dukra“ (Ten pat, p. 29).

Šioje knygoje – Adomo Jakšto, Jono Strielkūno, Silvestro Gimžausko, Jurgio Baltrušaičio, Vinco Mykolaičio-Putino, Leono Kuodžio ir jau anksčiau minėtų poetų eilėraščiai. Šalia jų – latvių, gudų, amerikiečių, lenkų, rusų bei kitų tautų iškilųjų rašytojų bei poetų kūriniai, skirti Lietuvai. „Lietuviški žvangučiai“ – tai mūsų tautos kultūros ir gyvasties aukso fondas, glaudžiantis mus prie amžinųjų neišsenkančių tautos kūrybingumo versmių, šviečiantis ir spindintis visomis spektro spalvomis, ir mūsų pievų žalumai bei

žadinantis atmintį apie kraują, pralietą už mūsų valstybę.

Žvelgdama į „Lietuviškus žvangučius“ mokslytininkės akimis, trilogijoje matau didžiulę perspektyvą tautos tapatybės tyrimams, tautotyros fondo reikšmingą struktūrinę dalį. „Lietuviški žvangučiai“ – tai ir neįkainojama dovana Lietuvos mokytojams, kuriems dar rūpi mūsų tautos likimas

Išėjimo poetas Balys Augustinavičius, 1917–2001, Šiaulių berniukų gimnazijos auklėtinis, buvęs Kauno radiofono diktorius savo namuose Klyvlende (Cleveland, OH, USA). J. Jasaičio nuotr.

ir valstybės ateitis. Linkiu šviesaus kelio visoms trimis „Lietuviškų žvangučių“ knygoms. Tegū jos pasiekia mažų, paaugusių vaikų ir jaunuolių širdis. Testiprina lietuvišką dvasią ir tekursto meilę Lietuvai mūsų Tėvynei.

Visos trys knygos – gražiai išleistos, kietais viršeliais, 1000 egzempliorių tiražu, paties sudarytojo lešomis. Tai ir yra tikrasis idealizmas ir tikra, darbas išreikšta Tėvynės meilė. Lieka tik palinkėti, kad tokių idealistų, stovinčių Tautos ir jos išlikimo sargyboje, pasaulyje rastųsi daugiau.

MOKSLO RENGINIAI

2014 m. gruodis

Gruodžio 2 - 6 d. – V tarptautinis informatikos ir informatikos inžinerijos mokymo doktorantų konsorciūmas. Organizuoja VU Matematikos ir informatikos instituto Informatikos metodologijos skyrius

Gruodžio 4 d. 13 val. – Lietuvos mokslų akademijoje (Gedimino pr. 3, Vilnius) – apskritojo stalo diskusija „Vidurinio išsilavinimo ir aukštojo mokslo sąsajos, problemos ir sprendimai“.

Gruodžio 4 - 5 d. – Vilniaus Gedimino technikos universiteto Kūrybinių industrijų fakultete – XVIII respublikinė mokslo istorikų konferencija „Mokslo ir technikos raida Lietuvoje“.

Gruodžio 4 - 6 d. – VI tarptautinis seminaras „Duomenų analizės metodai programų sistemoms“. Organizuoja VU Matematikos ir informatikos instituto Informatikos metodologijos skyrius

Gruodžio 5 d. – nacionalinė konferencija „Atsinaujanti literatūra: prasmės ir poetika“. Organizuoja Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakultetas

Gruodžio 5 d. – Šiaulių universiteto bibliotekoje (Vytauto g. 84, Šiauliai) įvyks mokslinė - praktinė konferencija

„Pulmonologijos ir alergologijos naujienos“.

Gruodžio 5 d. – nacionalinė konferencija „Informacijos ir komunikacijos teorijos ir praktikos raiškos“. Organizuoja Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas.

Gruodžio 5 d. 16 val. – Lietuvos mokslų akademijoje (Gedimino pr. 3, Vilnius) įvyks širdies chirurgijos 50-mečiui skirtas renginys „Širdies chirurgijos dabartis ir naujaisi pasiekimai“.

Gruodžio 9 d. – tarptautinė mokslinė konferencija „Kristijono Donelaičio reikšmės“ (XIV Jurgio Lebedžio skaitymai). Konferencija, skirtą Kristijono Donelaičio 300 metų gimimo sukakčiai paminėti, rengia Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Gruodžio 11 - 12 d. – tarptautinė mokslinė konferencija „Nacionalinis principas Pirmojo pasaulinio karo metais: ką jis reiškė, kaip reikėsi, kodėl įsivyravo?“ Organizuoja Klaipėdos universitetas.

Gruodžio 16 d. 11 val. – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (Žygimantų g. 1, Vilnius) LMA tikrojo nario profesorius, habil. daktaro Algirdo Šliesaravičiaus mokslo darbų parodos atidarymas.

Mieli „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai,

užsiprenumeruokite „Mokslo Lietuvą“ pašto skyriuose arba internetu 2015-iems metams ir paraginkite tai padaryti bičiulius!!! Lietuvos mokslo aktualijos, įdomūs ir vertingi interviu pasieks Jus greičiau ir operatyviau nei lauktumėte pasirodant internete.

Prenumeratos kaina:

1 mėn. – 9,19 Lt, 3 mėn. – 27,55 Lt, 6 mėn. – 55,08 Lt.

Mums Jūsų parama reikalinga kaip niekad!

Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ projektui „Mokslo, kultūrai, visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 m. skyrė 43 tūkst. Lt.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė Ona Gaidamavičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Redakcinės kolegijos pirmininkas Alfonsas Ramonas
Nariai: Valentinas Baltrušas, Vygintas Gontis, Valentas Daniūnas, Edita Jučiūtė, Rimas Norvaiša, Vilma Petrikaitė, Jelena Tamulienė, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Alvydas Baležentis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslo Lietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://www.moksloLietuva.lt>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuvą“ ir jo internetinio puslapio <http://www.moksloLietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.